

Demokratatin står aldrig stilla

För hundra år sedan beslutade riksdagen att införa allmän och lika rösträtt. Hur gick det till när Sverige blev en demokrati? Vilken roll vill du spela i folkstyrets framtid?

Ja, må den leva! Demokratin uti hundra år

BILDKÄLLOR:
Anders Löwdin
Thomas Johansson, TT

”Politik? Varför ska jag engagera mig i det? Det verkar tråkigt!”

Den typen av kommentarer får jag ibland höra när jag träffar unga runt om i Sverige. Men politik handlar ju om din, min och alla andra människors vardag och framtid.

Med hjälp av politiska beslut försöker vi hantera konkreta, vardagliga frågor. Vilka ämnen ska vi läsa i skolan och varför? Vilka regler ska gälla på sommarjobbet? Hur högt bör studiebidraget vara? Men politiken behövs också för att lösa komplexa samhällsproblem som coronapandemin eller den globala uppvärmningen. Politik handlar om värderingar – ytterst om rätt och fel, gott och ont.

För mig är det intressanta och spännande frågor. Jag hoppas och tror att du håller med.

Mitt eget politiska engagemang började på högstadiet i Ödeshög i sydvästra Östergötland. Min mamma var politiskt engagerad så vi talade en del om politik hemma, men det var viktigt för mig att stanna upp och fundera över vilka värderingar jag själv stod för innan jag gick med i ett politiskt ungdomsförbund. Mitt politiska engagemang gav mig redan då känslan av att vara del av ett sammanhang, något större än jag själv.

Många unga som jag träffar har ett stort samhällsengagemang. Vissa intresserar sig starkt för miljön eller andra sakfrågor. Det är bra. Sverige behöver många engagerade medborgare. Tyvärr är det färre som utvecklar sitt engagemang genom att arbeta i politiska partier. En viktig fördel med att gå med i ett parti, är att man får lära sig ta ansvar för helheten. Den som arbetar partipolitiskt måste

väga olika behov och intressen mot varandra, lyssna till andra och kompromissa.

Demokratin är överlägsen alla andra samhällssystem, både moraliskt och praktiskt. *Moraliskt*, eftersom alla människor bör få delta i sitt lands styre, tänka fritt, debattera och argumentera. *Praktiskt*, eftersom mycket fungerar bättre i demokratiska stater där medborgarna kan granska makten och upptäcka korruption och maktmissbruk. Demokratisk öppenhet och insyn leder också till ökad kreativitet, större tillit och mer nytänkande i samhället.

Det fria samhälle som vi idag tar för givet föregicks av en lång och tålmodig kamp. Många arbetade för att införa allmän rösträtt för både kvinnor och män och lika rösträtt, utan de inkomst- och förmögenhetsgränser som tidigare fanns i valsystemet. De avgörande besluten fattades för hundra år sedan. Därför har vi i riksdagen firat hundra år av demokrati under mandatperioden 2018–2022.

Det är nu allas vårt ansvar att vårda minnet av demokratins genombrott och försvara och utveckla vårt folkstyre. Låt oss hoppas att åtminstone några av de beslut som fattas idag är värda att fira om hundra år. Tillsammans formar vi den samtid som snart är framtidens historia.

Demokratin står aldrig stilla.

Andreas Norlén
Riksdagens talman

BILDKÄLLOR OMSLAG:

Foto framsida: Anders Löwdin.
Foto baksida: Sundsvalls museum.
Illustration: Sara Teleman,

FORM OCH PRODUKTION: Fältman & Malmén och Riksdagsförvaltningen
(Sekretariatet för demokratijubileet)

TEXT OCH RESEARCH: Johan Eriksson

FAKTAGRANSKNING: Torbjörn Nilsson & Sören Holmberg

TRYCK: Stibo Complete, augusti 2020, upplaga: 50 000 ex

Om magasinet

I det här magasinet kan du läsa om den svenska demokratins historia, nutid och framtid. Det handlar om både vanliga och ovanliga människoöden. Kungar och politiker – javisst – men även hemmafruar, journalister, sågverksarbetare, elever, företagare och växeltelefonister har bidragit till att forma dagens samhälle. Som talman Andreas Norlén skriver här intill: Demokrati handlar om både små och stora frågor, om korta och långa perspektiv.

Det vi gör – eller inte gör – påverkar kommande generationers liv. I magasinet och på webbplatsen www.riksdagen.se finns lärarhandledning samt underlag till lektioner och övningar som syftar till aktivitet, kritiskt tänkande, samtal och reflektion. Precis som det bör vara i en demokrati.

BILDKÄLLOR:
Melker Dahlstrand
Anders Löwdin
Rikard Fåhræus
Riksdagsförvaltningen

INNEHÅLL

- Sid 4**
Demokratins rötter
- Sid 6**
Sverige omvandlas
- Sid 10**
Rösträttskampen
- Sid 14**
Demokratins genombrott
- Sid 17**
Första demokratiska valet
- Sid 20**
Historia utan slut
- Sid 22**
De folkvalda
- Sid 24**
Grupper utan rösträtt
- Sid 26**
Globala röster
- Sid 28**
Världens demokrati
- Sid 30**
Demokrati på väg
- Sid 34**
Framtidens folkstyre

Var det så folkstyret började?
Torgny Lagman och bönderna talar med Olof Skötkonung på tinget i Uppsala omkring år 1000. Nej, väggmålningen av Axel Törneman i riksdagens andrakammarsal är i stora delar en romantisk fantasi, en förskönad bild av demokratins rötter.

BILDKÄLLA:
Riksdagsförvaltningen

Demokratins rötter

Den moderna demokratin har funnits i ungefär hundra år. Men folkstyrets rötter går djupare än så. Så länge som det har bott människor i vårt land har människor samarbetat, kämpat och löst konflikter tillsammans.

För tusen år sedan, på järnåldern, fanns inte staten Sverige. Landet var uppdelat i ett antal landskap med egna lagar, domstolar och lagmän (domare). På *tingsplatser* över hela landet möttes de jordägande männen för att fatta beslut och skipa rättvisa. Under medeltiden tillkom *bystämmor*, *sockenstämmor* och städernas *rådstugor* som andra tidiga kanaler för folkviljan. Spår av dessa fördemokratiska mötesplatser lever ännu kvar i dagens kommuner, regioner, landsting och tingsrätter.

Tingen och stämmorna var inte demokratiska i dagens mening. Endast jordägande och fria män deltog i diskussioner och beslut. Kvinnor, fattiga och socialt utstötta saknade möjlighet att göra sina röster hörda. De flesta kvinnor och egendomslösa män skulle förbli tysta, ja nästan osynliga, under ytterligare tusen år.

Den tidiga statsmakten

Staten Sverige tog fastare form under 1200- och 1300-talet. År 1350 skrevs den första rikstäckande landslagen. Stormän från flera landskap hade då enats under kung Magnus Eriksson. Under 500 år skulle det politiska livet kännetecknas av en ständig dragkamp mellan kungahuset, adeln, rika borgare och de utländska makter som Sverige

läg i konflikt med. En person – den regerande monarken – bestämde tillsammans med ungefär 1 procent av de mäktigaste stormännen över resterande 99 procent av folket.

Ståndssamhället

Ståndssamhället växte fram under 1200-talet och levde kvar ända till 1800-talet. Ståndssamhället byggde på en sträng social ordning, där adeln stod högst i rang och bondeståndet lägst. Utanför stånden fanns majoriteten av folket – fattiga torpare, drängar, pigor och andra egendomslösa hade inget politiskt inflytande. Det gällde under lång tid även minoritetsgrupper som samer, romer, judar och katoliker.

Kvinnorna – halva folket – saknade rösträtt och många andra medborgerliga rättigheter. De strikta könsrollerna gjorde det närmast otänkbart för kvinnor att syssla med politik, affärer eller andra samhällsfrågor. Det fanns dock sällsynta undantag, som regerande drottningar och änkor. Dessa kvinnor kunde överta en manlig roll (kungens/makens) och fick därigenom möjlighet ägna sig åt politik och ekonomi.

Ståndssamhällets uppbyggnad och normer stod alltså långt ifrån den moderna demokratins ideal, där varje människa anses vara född fri med lika värde och rättigheter. ♦

Svear äga konung att taga och så vräka.

På 1280-talet beskrev Västgötalagen folkets rätt att välja och avsätta kung. 1544 avskaffade Gustav Vasa valmonarkin. Därefter gick tronen i arv från kungen till hans barn eller närmaste släktning.

DISKUTERA

Varför delades folket in i olika stånd? Vilken funktion hade stånden? Finns det någon liknande indelning i dagens samhälle?

FORSKA

Ta reda på mer om tingsplatser, sockenstämmor och rådstugor där du bor. Var låg de? Vilka beslut fattades där? Vilka var med och bestämde? Kontakta gärna kommunarkivet eller hembygdsföreningen för att hitta fakta.

LÄS MER

Läs mer om tidiga tecken på demokrati, www.riksdagen.se.

TÄNK EFTER

En knapp procent av männen hade den politiska makten i Sverige under flera hundra år. Hur stor andel av folket har politisk makt i dag? På vilket sätt kan de påverka? Kan alla påverka lika mycket? Ge exempel!

Ståndsriksdagen

1527–1866

Kung Gustav III öppnar riksdagen i rikssalen 1789.

Ståndsriksdagens makt och arbetssätt förändrades många gånger genom seklerna. Under Karl XII:s envælde (1697–1718) sammanträdde riksdagen knappast alls. Grafiken visar hur riksdagen fungerade under frihetstiden (1719–1772). Då hade riksdagen stor makt och sammanträdde regelbundet.

Grundlagarna

Regeringsformen (1720) och riksdagsordningen (1723) beskrev hur riket skulle styras. Vissa regler hade följt med ända sedan 1200-talets landskapslagar.

Kristendom

Bibeln var minst lika viktig som rikets lagar. Kungen ansågs utvald av Gud och i regeringsformens första paragraf stod det: "Enighet i religionen och den rätta gudstjänsten är den första och starkaste grunden till en laglig, enig och långvarig regering."

Dåtidens regering

Kungen

Styrde riket tillsammans med rådet. Under vissa perioder var Sveriges kungar enväldiga, men under frihetstiden var kungamakten svag.

Kung Adolf Fredrik (1751–1771).

Riksrådet

Riksrådet var dåtidens ministrar. Rådet bestod av 16 adelsmän, som nästan alltid var höga officerare och ämbetsmän.

Riksdagen

Skulle sammanträda vart tredje år i Stockholm. Först diskuterade representanter från de olika stånden med varandra i riksdagens olika utskott. Därefter röstade stånden om utskottens förslag. Varje stånd hade en röst var när besluten skulle fattas. Det krävdes oftast att tre stånd kunde komma överens för att nå ett avgörande.

Porträtt av talmännen från de fyra stånden 1810.

Bondeståndet

Representerade nära 95 procent av folket. Cirka 150 bönder åkte till riksdagen efter att ha blivit valda på härads-tingen ute i landet.

Borgarståndet

Bestod av hantverkare och köpmän från städerna, knappt 2 procent av folket. Borgarna skickade en borgmästare och rådmän från varje stad. Totalt hade de cirka 100 representanter under riksmötet.

Prästeståndet

Utgjorde en knapp procent av folket. De hade cirka 50 ledamöter i riksdagen, bestående av biskopar och valda kyrkoherdar.

Adelsståndet

Utgjorde cirka 0,5 procent av folket. Alla de cirka 1200 adelssläkterna med plats i Riddarhuset hade rätt att skicka varsin representant. Ungefär 400–500 adelsmän brukade närvara när riksdagen samlades.

Lokalt styre

Ute i landet fattades många beslut via sockenstämmor, rådstugor och häradsrätter. Prästerna hade stort inflytande i lokalsamhället och styrde tillsammans med sockenstämman exempelvis över fattigvården, sockenmagasinet och läsundervisningen.

Folket

Cirka 2 miljoner invånare (1767). Ett fåtal män fick rösta fram representanter från sitt eget stånd. Majoriteten av folket – kvinnor och egendomslösa män – saknade både rösträtt och många andra medborgerliga rättigheter.

Redan på 1700-talet hade vissa änkor i präste- och borgarståndet rösträtt, som de ärvt av sin döde make. Men få kvinnor gick för att rösta tillsammans med männen i rådstugan eller församlingen.

Sverige omvandlas

Under 1800-talet förändrades Sverige snabbt. Kungamakten och ständsriksdagen gick inte i takt med det nya samhälle som växte fram. Revolutioner, frihetskrig och tal om alla människors lika värde spred sig över världen. Folket krävde större frihet och ökat politiskt inflytande.

Under slutet av 1800-talet flyttade många egendomslösa från landsbygden för att ta arbete i städernas industrier. Nu startade också kampen för bättre arbetsförhållanden och politiskt inflytande. Bilden föreställer arbetare på Myrnäs sågverk utanför Sundsvall. Anna Jonasson sitter med man och barn på främsta bänken.

Alla jobbade på sågen. Maken, Jonsson, var kolarbas. Han drucknade i en isvak en mörk decemberkväll 1903. Anna fick på egen hand uppfostra sju barn. Hon tog även över mannens jobb med sågverkets kolmilor. "Kolar-Anna" skötte jobbet så bra att bolagsledningen lät henne stanna i tjugo år.

BILDKÄLLA:
Sundsvalls museum

Under 1800-talet fick svenskarna för första gången uppleva en längre period av fred. Dödligheten sjönk och folkmängden ökade, framför allt bland egendomslösa grupper på landsbygden. Torpare, *backstugusittare*, statare, pigor och drängar blev allt fler.

Samtidigt förändrades näringslivet och de ekonomiska strukturerna. Jordbruket effektiviserades, och i städerna började industrier växa fram. Godsägare, självägande bönder och företagare i städerna ökade sina inkomster och förmögenheter.

Många egendomslösa på landsbygden flyttade in till städerna, där jobben fanns. Här inleddes snart arbetarnas politiska kamp för bättre arbetsförhållanden och ökat politiskt inflytande. Många tog intryck av *socialismens* idéer om solidaritet och jämlikhet.

Adelns makt hade varit obruten sedan medeltiden, men nu försvagades deras ställning. Skattebefriad jordbruksmark, så kallade frälsejordar, köptes upp av bönder och köpmän som inte var av adlig släkt. Adelsfamiljer gifte oftare bort sina barn med förmögna köpmän och kapitalister. Det växte fram en ny borgerlig medel- och överklass, där *liberala* idéer dominerade. Liberalerna krävde pressfrihet, näringsfrihet och politiska reformer.

En folkmassa jublar utanför Riddarhuset när adelsståndet beslutar att stödja förslaget om att avskaffa ständsriksdagen i december 1865.

BILDKÄLLA: *Konrad*, Litografi i Illustrerad Tidning, nr 50 den 16 december 1865.

Krav på förändring

År 1809 fick Sverige en ny regeringsform som hämtade inspiration från upplysningens idéer. Det kungliga enväldets tid var över. Mer makt fördes över till riksdagen, och domstolarna blev mer självständiga.

Men kungen styrde ännu landet. Han utsåg själv alla statsråd i regeringen och kunde fatta beslut som gick emot riksdagsmajoritetens vilja. Riksdagen behöll det gamla systemet med fyra stånd och privilegier som särskilt gynnade adeln.

Missnöjet med den gamla ständsriksdagen växte. Bönder, liberala företagare och annan medelklass fick en allt större betydelse för landets ekonomi, men deras politiska makt i riksdagen var förhållandevis liten. Liberalerna tyckte att riksdagsledamöterna borde väljas efter *personliga meriter* – inte för att de tillhörde ett föråldrat stånd.

Många *konservativa* politiker i riksdagens adels- och prästestånd var ovilliga till snabba förändringar. Varför skulle de släppa makten och ansvaret för landet? Kanske skulle politiskt kaos och ”pöbelvälde” utbryta om Sverige experimenterade med statsskicket? I december 1865 fattade ändå adeln det svåra beslutet: de skulle stödja förslaget om att inrätta en *tvåkammarriksdag*. (forts. på nästa sida)

(Forts. från föregående sida)

Rösträtt för några få

Införandet av tvåkammarriksdagen innebar att rösträtten, valbarheten och den politiska makten i riksdagen inte längre var kopplad till de fyra stånden. Alla medborgare som uppfyllde vissa grundläggande villkor – så kallade *streck* – kunde nu både rösta och väljas till riksdagen. (Läs mer på s. 24–25.)

Villkoren för att få rösta handlade främst om kön, ålder och ekonomi. Strecken uteslöt alla kvinnor, egendomslösa och de flesta personer med normala inkomster och förmögenheter. I valet till andra kammaren 1872 hade bara var fjärde man rösträtt. Sett till hela befolkningen var det drygt 5 procent som fick rösta. De nya rösträttsreglerna gjorde att fler självägande bönder tog plats i riksdagen. De

fick många representanter i den direktvalda andra kammaren.

Riksdagens första kammare valdes *indirekt*, via lokalval till landsting och stadsfullmäktige som sedan utsåg representanter till riksdagen. Reglerna för de lokala valen utformades 1862 och byggde på en *ekonomiskt graderad rösträtt*. Förmögna personer som betalade mycket kommunalskatt fick fler röster. Även bolag kunde rösta. Det var inte ovanligt att ett bolag eller en enskild godsägare kunde ha mer än hälften av rösterna i små kommuner.

Första kammaren sågs av många som en garanti för stabilitet och tradition. Reglerna för val till första kammaren gjorde att den långt in på 1900-talet dominerades av adelsmän och förmögna personer.

1893

införde Nya Zeeland som första land i världen lika rösträtt för män och kvinnor. Då hade redan USA, Frankrike, Tyskland, Danmark och en handfull andra länder infört rösträtt för män.

Revolutionstider

Revolutionerna i Nordamerika och Frankrike i slutet av 1700-talet slungade ut upplysningens mest radikala idéer med kraft: Alla människor har rätt att delta i det egna landets styre!

Kungens, adelns och kyrkans maktmonopol måste brytas! Den fortsatta utvecklingen skapade både skräck och förhoppningar.

I Frankrike övergick revolutionen i terror och massavrättningar, som följdes av Napoleon I:s militärdiktatur.

USA var en nybildad republik och kunde lättare bygga ett politiskt system från grunden, utan hänsyn till kungahus, adel och medeltida privilegier. I USA utökades rösträtten stegvis från 1820-talet, men även här följde bakslag i form av inbördeskrig och diskriminering av fattiga och etniska minoriteter.

BILDKÄLLA:

La Liberté guidant le peuple (Liberty Leading the People), 1830.
Louvre Museum Paris.

Rättssäkerheten kom först

Forskning visar att stabila demokratier i hög grad bygger på rättssäkerhet och tillit.

Regeringen, myndigheterna och domstolarna måste själva följa lagarna. Alla medborgare ska behandlas lika. Det får inte förekomma korruption, mutor eller diskriminering.

Under 1800-talet genomförde Sverige många reformer som skyddade medborgarna från maktmissbruk. 1809 års regeringsform avskaffade det kungliga enväldet och införde maktindelning. Folkskolans införande kombinerat med stärkt tryckfrihet gjorde att fler kunde läsa nyheter, förstå politiska händelser och granska makthavarna. En stärkt näringsfrihet gjorde det lättare att

starta och driva företag. Kvinnors rätt till arv, högre utbildning och självbestämmande medförde ett friare liv för halva befolkningen. Ståndssamhället föll. Adelsmännen förlorade sin nedärvda politiska makt i riksdagen och ensamrätten till höga statliga tjänster.

I slutet av 1800-talet kändes visserligen demokratin långt borta i Sverige. Men reformerna som stärkte svenskarnas rättssäkerhet la grunden för ett kommande folkstyre. En liknande utveckling fanns i de övriga nordiska länderna och stater som USA, Schweiz, Belgien, Nya Zeeland, Kanada och Storbritannien.

Maktindelningen i 1809 års regeringsform

1809 års regeringsform delade statsmakten mellan kungen, rådet, riksdagen och domstolarna. Idén om maktindelning hade blivit alltmer populär under upplysningstiden och satte sin prägel på statsskick i många blivande demokratier.

Numera bygger Sveriges statsskick istället på parlamentarism, där all makt utgår från folket och riksdagen. Men fortfarande finns en funktionell maktindelning som liknar bestämmelserna från 1809. Olika organ ansvarar för att stifta lagar, hantera skatter, genomföra beslut, granska makthavarna och att skipa rättvisa. ♦

Blivande väljare i Glava folkskola, Värmland 1919. Folkskolan (1842) var en viktig förberedelse för demokratiseringen: om folket skulle styra Sverige så behövde förstås alla kunna läsa, skriva, räkna och mycket annat.

BILDKÄLLA: OKÄND

DISKUTERA

I aktiebolag är rösträtten ekonomiskt graderad: många aktier ger ägaren fler röster. Är det ett orättvist system? Skulle graderad rösträtt kunna användas även i politiska val?

FORSKA

Ta reda på mer om en av nedanstående personer. Beskriv på vilket sätt de påverkade demokratis utveckling.

- 1) Lars Johan Hierta
- 2) Fredrika Bremer
- 3) Louis de Geer
- 4) Selma Lagerlöf

TÄNK EFTER

Hur påverkade folkskolans möjligheter att införa demokrati i Sverige? Vilka samband tror du att det finns mellan utbildning och demokrati?

LÄS MER

Läs mer om demokratis utveckling under avdelningen Så fungerar riksdagen, www.riksdagen.se

Rösträttskampen

I slutet av 1800-talet hade kungens makt försvagats. Mer makt låg hos riksdagen och ståndssamhället var nu historia. Kvinnorna hade fått något större friheter. Men den största frågan väntade fortfarande på sin lösning. Det handlade om kampen för lika rösträtt och valbarhet för alla vuxna svenskar.

Företagaren och liberalen Ångköks-Olle valdes 1887 in på en lista som skulle jobba för ökad frihandel. Men Olle hade en skatteskuld på drygt 11 kronor, vilket gjorde att frihandelsvännerna förlorade majoriteten i riksdagen.

BILDKÄLLA:
Skämtteckning ur
tidningen Söndags-Nisse.

Slutet av 1800-talet och början av 1900-talet var *folkrörelsernas* tid. Frikyrkorna, nykterhetsrörelsen, kvinnorörelsen och arbetarrörelsen hämtade sina krafter ur de problem – och de möjligheter – som uppstod när ståndssamhället föll samman. Alkoholproblem, usla arbetsvillkor, dåliga bostäder, kvinnoförtryck och andra samhällsfrågor gick att lösa om folk bara samarbetade. I städer och brukssamhällen kunde människor med liknande åsikter träffas, organisera sig i föreningar och kämpa tillsammans för förändring.

I föreningar och frikyrkoförsamlingar fick medlemmarna nya vänner, en meningsfull fritid och inte minst en god utbildning i demokratins metoder. Folkrörelserna höll möten, debatterade, förde protokoll och röstade för att fatta beslut – precis som politikerna i riksdagen. Kvinnor, arbetare och andra grupper med liten makt ville gärna visa sig värdiga rösträtten och ett fullvärdigt medborgarskap. Därför blev utbildning, skötsamhet och ansvarstagande viktiga inslag i många människors livsstil.

Den samordnade *utomparlamentariska kampen* var något alldeles nytt. Folk utan förmögenhet, högre utbildning och rösträtt utmanade de etablerade makthavarna i staten, kyrkan och näringslivet.

Folkrörelsernas opinionsbildning fick en extra skjuts av teknikutvecklingen. Järnvägen, telegrafan, postväsendet, dagspressen och nya bokförlag gjorde det lättare att föra ut politiska budskap över landet. Även cykeln fick en stor betydelse för människors möjligheter att ta sig till politiska möten, demonstrationer och andra sammankomster.

Rösträttsrörelsen

Trots vissa reformer under 1800-talet fick bara en liten del av folket rösta vid 1900-talets början. De ekonomiska kraven på väljarna medförde dessutom märkliga politiska konsekvenser. En väljare som ena dagen hade

rösträtt kunde dagen efter mista den om affärerna gick dåligt eller om konjunkturen vände. Riksdagsvalet 1887 avgjordes faktiskt på grund av en skatteskuld. Liberalen Olof Larsson, kallad Ångköks-Olle, hade missat att betala skatten. Alla politiker som stod med på samma vallista som Ångköks-Olle blev därför av med sina riksdagsplatser.

Många ansåg att den rådande politiska ordningen var ohållbar. År 1890 bildades *Sveriges Allmänna Rösträttsförbund*, vars främsta krav var allmän och lika rösträtt. Rösträttsförbundet bestod till stor del av liberala krafter som också var verksamma i nykterhets- och frikyrkorörelserna. Även socialdemokrater och andra arbetare medverkade i förbundet.

Partierna tar över

Både liberaler och socialdemokrater var för rösträtt och sociala reformer, men de hade olika syn på hur förändringarna skulle förverkligas. Socialdemokraterna förespråkade storstrejker för att snabbare komma framåt i frågan. Liberalerna var emot tvång och radikala aktioner. Motsättningarna gjorde att många socialdemokrater lämnade rösträttsrörelsen. De förde i stället kampen via arbetarrörelsen och *Socialdemokratiska arbetarepartiet*, som hade bildats 1889. År 1902 bildade även liberalerna ett nytt parti, *Frisinnade landsföreningen*. De konservativa bildade 1904 *Allmänna valmansförbundet*, som var emot den allmänna och lika rösträtten.

Sveriges Allmänna Rösträttsförbund upplöstes redan år 1900. Socialister och liberaler fortsatte sedan rösträttskampen, men då huvudsakligen inom sina respektive partier.

LKPR och kvinnornas rösträtt

Den kvinnliga rösträtten fick inte mycket uppmärksamhet av Rösträttsförbundet eller i riksdagen. År 1903 bildades därför *Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt* (LKPR).

LKPR bestod till större delen av liberala kvinnor ur den övre medelklassen. Kvinnor från arbetarklassen jobbade oftare via facket, Socialdemokratiska arbetarepartiet och andra delar av arbetarrörelsen. När LKPR 1911 bestämde sig för att uttalat stödja de två partier som slogs för rösträtten – liberalerna och socialdemokraterna – valde flera högerkvinnor att i stället föra kvinnornas rösträttskamp via egna organisationer.

LKPR upplöstes 1921 efter att den kvinnliga rösträtten var införd. Många rösträttskvinnor fortsatte därefter sitt arbete för kvinnornas rättigheter i andra föreningar, som Fredrika Bremer-Förbundet och Svenska Kvinnors Medborgarförbund. ♦

Kata Dalström (1858–1923), socialistisk agitator och författare. Kata höll tal över hela landet. Hon kämpade för rösträtt och ökat politiskt engagemang hos folket.

BILDKÄLLA:
Jonas Stridlund,
Sundsvalls museum.

1909 – allmän manlig rösträtt

Efter många nedröstade förslag och regeringsskiften godkände riksdagen 1909 högerregeringens förslag om allmän rösträtt för män. Tidigare hade endast 9 procent av hela befolkningen haft rätt att rösta, men andelen ökade nu till 19 procent. Att det inte blev fler som fick rösträtt berodde främst på att kvinnorna fortfarande var uteslagna. Dessutom var rösträttsåldern hög (24 år) och det ställdes fortfarande krav på att de manliga väljarna exempelvis skulle ha gjort värnplikten och betalat sin skatt.

BILDKÄLLA:
Sundsvalls museum.

Kamp med många uppfattningar

Rösträttskampen fördes av många grupper med skilda bakgrunder och intressen. Debatten handlade inte bara om för eller emot rösträtten. Det fanns många varianter, reservationer och villkor bland de förslag som fördes fram. Här ser du några motiv och argument som förekom. Flera frågor är fortfarande aktuella: Ska vi ställa krav på väljarnas kunskaper? Kan demokratiska beslut spåra ur och leda till förtryck? Hur ska demokratin utformas så att styret blir både effektivt och rättssäkert?

KRISTENDOM

FÖR: Med krav på förmögenhet och rikedomar skulle inte ens Jesus få rösta – men däremot Judas!

EMOT: Guds ord står över alla majoriteter, och i Bibeln står inget om rösträtt.

KOMPETENS

FÖR: Alla kan lära sig att ta ansvar – om de bara får chansen!

EMOT: Vanligt folk har vare sig kunskaper eller intresse för politik.

SAMHÄLLSNYTTA

FÖR: Om varje person får möjlighet att tillgodose sina intressen, ökar den totala samhällsnyttan.

EMOT: Demokrati leder till att egenintressen, och partikäbbel skadar landet.

MAKT

FÖR: Rösträtten är bara första steget mot att förverkliga socialismens idéer!

EMOT: Först tar de fattiga makten i riksdagen – sedan kommer de att stjäla våra företag och förmögenheter!

OMVÄRLDEN

FÖR: Nästan alla andra länder har gjort det – varför ska Sverige vänta?

EMOT: Se hur det har gått i USA och Frankrike: moraliskt förfall, våld och pöbelvälde!

BIOLOGI OCH GENUS

FÖR: Se hur illa ställt det är i världen: är det inte uppenbart att männen behöver kvinnornas hjälp att styra?

EMOT: Kvinnans plats är i hemmet – vem ska ta hand om hem och barn om kvinnorna börjar med politik!?

PENGARNA

FÖR: Det är skamligt att medborgarrätt heter pengar.

EMOT: Den som betalar mycket skatt ska förstås också få ett större inflytande i politiken!

NATIONALISM

FÖR: Folket kan aldrig älska sin nation om de förvägras rösträtt!

EMOT: Folkstyret kommer att förstöra Sveriges tusenåriga politiska traditioner.

FÖRNUFT

FÖR: En arbetare med folkskoleutbildning är klokare än många galna professorer.

EMOT: Kvinnor och proletärer kan inte tänka självständigt – de kommer att luras av starka ledare!

RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER

FÖR: Alla människor har rätt att delta i sitt lands styre!

EMOT: Rösträtten är ett uppdrag för de kvalificerade – inte en rättighet som kan delas ut!

ÅLDER

FÖR: 35-års gräns till första kammaren leder till senilitet och ålderförkalkning. Sverige behöver ungdomens kraft!

EMOT: Det krävs erfarenhet och mognad av den som ska ta ansvar för vår gemensamma framtid.

REVOLUTION

FÖR: Låt oss införa rösträtten innan revolutionen kastar omkull både riksdagen och resten av samhället.

EMOT: Det verkliga folkstyret uppnår vi genom revolution – inte genom borgarnas så kallade rösträtt!

Elin Wägner

Räcker det, eller?

Kanske tänkte författaren och journalisten Elin Wägner så, där hon stod inför stapeln med 351 454 namnunderskrifter. Namninsamlingen ordnades 1914 av LKPR till stöd för kvinnlig rösträtt. Men trots att kvinnorörelsen debatterade och organiserade sig över hela landet fick de ofta höra att kvinnor inte var tillräckligt intresserade eller kunniga för att syssla med politik.

BILDKÄLLA:
Göteborgs universitetsbibliotek,
KvinnSam

DISKUTERA

Valet 1887 avgjordes eftersom liberalen Olof Larsson, Ångköks-Olle hade en skatteskuld. Bör skatteskulder, obetalda sms-lån och liknande hindra människor från att väljas till riksdagen?

TÄNK EFTER

Studera argumenten för och emot rösträtten. Vilka argument anser du är starkast? Finns det något argument mot rösträtten som du kan hålla med om?

FORSKA

Ta reda på mer om en av följande rörelser. Hur såg de på den allmänna och lika rösträtten?

- a) Allmänna rösträttsförbundet b) Vänstersocialisterna
- c) Fosterländska förbundet d) Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR)

LÄS MER

Sök upp webbplatsen *Folk i rörelse*. Där finns mängder av texter, uppgifter och källor som visar på folkrörelsernas demokratiska betydelse.

Demokratins genombrott

Demokratins genombrott i Sverige inträffade under åren 1918–1922. Ett första avgörande steg togs av riksdagen en sen december natt 1918. Första världskriget hade just avslutats. Hela världen tycktes slitas mellan den nya tidens motpoler: stad ställdes mot land, jordbruk mot industri, höger mot vänster och demokratiska reformer mot revolutionärt våld.

Klockan tio på förmiddagen den 17 december 1918 samlades ledamöterna i riksdagens första och andra kammare. Vissa kom direkt från julstökets och de vardagsproblem som många familjer brottades med under rådande kristider. Det nyss avslutade första världskriget hade lett till omfattande ransoneringar. Det var svårt att få tag på potatis, socker, skinka, kryddor och mycket annat som hörde julen till.

På dagordningen stod regeringens senaste förslag om kraftigt utökad rösträtt och valbarhet för både män och kvinnor.

Det var egentligen inte tänkt att riksdagen skulle behandla rösträtten vid denna extra-inkallade riksdag. Men hösten 1918 skakades Europa av kriser och revolutionära stämningar. Både män och kvinnor hade under krigsåren fått göra stora insatser i försvarsmakten, jordbruket, industrin och i hemmen. Många ansåg att när folket gjorde så stora samhällsinsatser, borde de också få rätt att rösta.

Interiör från riksdagens andra kammare, 1917.

BILDKÄLLA: Wiklunds Ateljé, Stockholms stadsmuseum

En dramatisk tid

Perioden kring demokratins genombrott var dramatisk och oförutsägbar. Sveriges demokratisering påverkades av revolutionära stämningar, både inom landet och ute i Europa. Tyskland, Italien och vissa andra stater som genomförde demokratiska reformer under 1910-talet gick snart ett helt annat öde till mötes.

Hungerdemonstrationer bryter ut över hela Sverige under våren 1917.

Potatiskö, 1917.

BILDKÄLLA: Axel Malmström, Stockholms stadsmuseum.

Spanska sjukan, 1918.

BILDKÄLLA: Okänd fotograf, TT.

1917

1918

Det revolutionära partiet Sveriges socialdemokratiska vänsterparti bildas i maj efter en brytning med Socialdemokraterna.

Liberaler och socialdemokrater bildar regering i september, efter att kungen har lovat att följa parlamentarismens principer.

I november tar Lenin och bolsjevikerna makten i Ryssland efter en väpnad kupp.

Finland utropar sin självständighet från Ryssland i december 1917 och strax därefter bryter finska inbördeskriget ut.

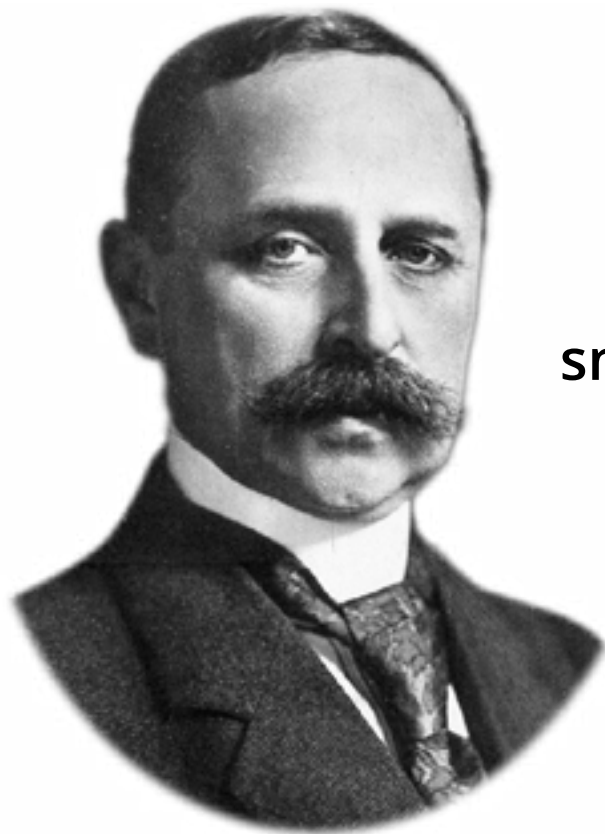
En stor demonstration för kvinnlig rösträtt drar genom Göteborg i juni. På ett av plakaten visas tre personer utan rösträtt: en mentalpatient, en fängelseintern och nobelpristagaren i litteratur, Selma Lagerlöf.

En märklig sjukdom, senare känd som spanska sjukan, når Malmö i juli. Totalt dör nästan 40 000 personer i Sverige och över 25 miljoner i världen.

En extrainkallad (urtima) riksdag samlas i oktober 1918.

BILDKÄLLOR KOLLAGE:

Bakgrundsbild, Shutterstock. Fredrik Theodor Borg. Ångköks-Olle, Skämtteckning ur tidningen Söndags-Nisse. Fredrik Theodor Borg, Arvid Lindman, Signe Bergman, Riksdagsförvaltningen.

Det gällde att handla snabbt i det psykologiska ögonblicket.

Statsminister Nils Edén om det demokratiska genombrottet hösten 1918.

BILDKÄLLA: Reproduktion: KvinnSam, Göteborgs universitetsbibliotek.

Balansgång mellan höger och vänster

Regeringen leddes av den liberale statsministern Nils Edén, understödd av Socialdemokraternas partiledare Hjalmar Branting. Liberalerna och Socialdemokraterna menade att rösträttsfrågan inte längre kunde skjutas på framtiden. I Finland, Baltikum, Ryssland och Tyskland hade väpnade konflikter redan inletts. Socialistiska revolutioner och frihetskrig drog som höststormar genom Europas

gamla adels- och kungahus. I vissa länder växte kommunistiska, fascistiska och nazistiska rörelser upp ur världskrigets ruiner. I andra länder upprättades demokratiska – men ofta svaga – statsskick. Under riksdagsdebatten om rösträtten angreps regeringens förslag av både höger- och vänsterpolitiker. Vissa konservativa oroade sig för att ”de minst kompetenta” skulle få makten om allmän rösträtt infördes. Politiker från Sveriges socialdemokratiska vänsterparti,

som kallades vänstersocialister, tyckte däremot att regeringens förslag inte gav rösträtt åt tillräckligt många. Till slut accepterade ändå de flesta av högerens ledamöter regeringens förslag, vilket gjorde att det kunde accepteras av riksdagens båda kammare. Kung Gustav V och vissa framstående företagsledare hade tidigare under hösten uttalat sitt stöd för rösträttsreformen, vilket också påverkade högerens inställning.

(forts. på nästa sida)

Parlamentarismens genombrott

Hösten 1917 hade kungen gett den blivande statsministern Nils Edén ett personligt löfte. I ett samtal med Edén lovade kungen att följa *parlamentarismens* principer, vilket innebar att kungen i fortsättningen inte skulle ingripa i regeringsmakten. Edén ville inte bli statsminister om kungen skulle fortsätta att lägga sig i regeringens politik. Bara några år tidigare, 1914, hade kungen orsakat en regeringskris. I *borggårdstalet* hade kungen gått emot den dåvarande regeringens försvarspolitik, vilket slutade med att regeringen avgick. När parlamentarismen infördes blev regeringens politik beroende enbart av riksdagens stöd.

Sjöminister Erik Palmstierna (S) skriver i dagboken: *”Krig-pest-hungersnöd, de klassiska plågorisen. Sådant är läget! En ohygglig stämning utbreder sig bland massorna.”*

Benito Mussolini.
BILDKÄLLA: Okänd fotograf, Wikipedia.

I januari bildas Nationalsocialistiska tyska arbetarepartiet i München, Tyskland.

Benito Mussolini lägger i april grunden till den italienska fasciströrelsen.

Den 24 maj fattar riksdagen det första av två beslut som innebär att allmän och lika rösträtt införs i valen till riksdagens andra kammare från valet 1921.

1919

Den tyske kejsaren abdikerar den 9 november. Republik införs, och tyska kommunister inleder en väpnad revolution. I Sverige uppmanar vänstersocialisterna ”de förtrampade och utsugna massorna att ta saken i egna händer”, avsätta regeringen, avskaffa första kammaren och införa republik.

Första världskriget avslutas den 11 november när Tyskland undertecknar ett vapenstillstånd.

Den 22 november lägger regeringen fram en proposition om utökad rösträtt och ökad makt åt riksdagen i utrikespolitiska frågor.

Den 17 december godkänner riksdagen förslaget om kommunal rösträtt – samt utlovar grundlagsändringar som ska ge allmän och lika rösträtt även för kvinnor i riksdagsvalet 1921.

”Det är en stor uppgift som kommer till oss i en vanskelig tid. Sjukdom och sorg har härjat och göra det svårt att samla människorna. Men det får icke avskräcka oss. Vi ha framtiden för oss, ett nytt år och en ny tid.” Rösträttskämpen Anna Whitlock skriver om den demokratiska utmaning som låg framför de nya väljarna efter riksdagens beslut.
Anna Whitlock.
BILDKÄLLA: Signe Bermans samling, Riksdagsförvaltningen.

I slutet av första världskriget rådde matbrist och hungersnöd i stora delar av landet. Många ropade efter revolution - ett hot, som starkt påverkade demokratis snabba genombrott i Sverige 1918–1922. På bilden en hungerdemonstration i Katrineholm 1917.
BILDKÄLLA: Katrineholms kommunarkiv

(Forts. från föregående sida)

Allmän och lika rösträtt

Strax före klockan ett på natten onsdagen den 18 december 1918 slog talmannens klubba äntligen i bordet. Till slut kunde de båda kamrarna fatta ett principbeslut. Sverige skulle införa *allmän och lika rösträtt*. Det skulle ske i två steg:

- 1. Redan i valen till kommuner och landsting våren 1919 skulle alla myndiga svenska medborgare – kvinnor såväl som män – ha en röst var, oavsett kön, social bakgrund och förmögenhet. Beslutet påverkade även riksdagen, eftersom första kammarens ledamöter utsågs indirekt av landstingen (se s. 23).
- 2. Riksdagen utlovade dessutom att allmän och lika rösträtt skulle införas även i valen till riksdagens andra kammare. Det krävde dock en grundlagsändring och ytterligare två beslut vid de ordinarie riksdagarna 1919 och 1921.

När beslutet väl var fattat och riksdagsmännen begav sig hemåt i den kalla decembernatten så låg ett nytt Sverige under deras fötter. Vägen

framför dem var mörk och osäker. Vissa socialister skulle även i fortsättningen sätta sitt hopp till revolutionens våldsamma kraft. Somliga högermän skulle aldrig acceptera folkstyret fullt ut. Hos många gnagde den svåra frågan: Skulle ”vanligt folk” verkligen klara av att styra landet i dessa svåra tider?

Varför blev Sverige en demokrati?

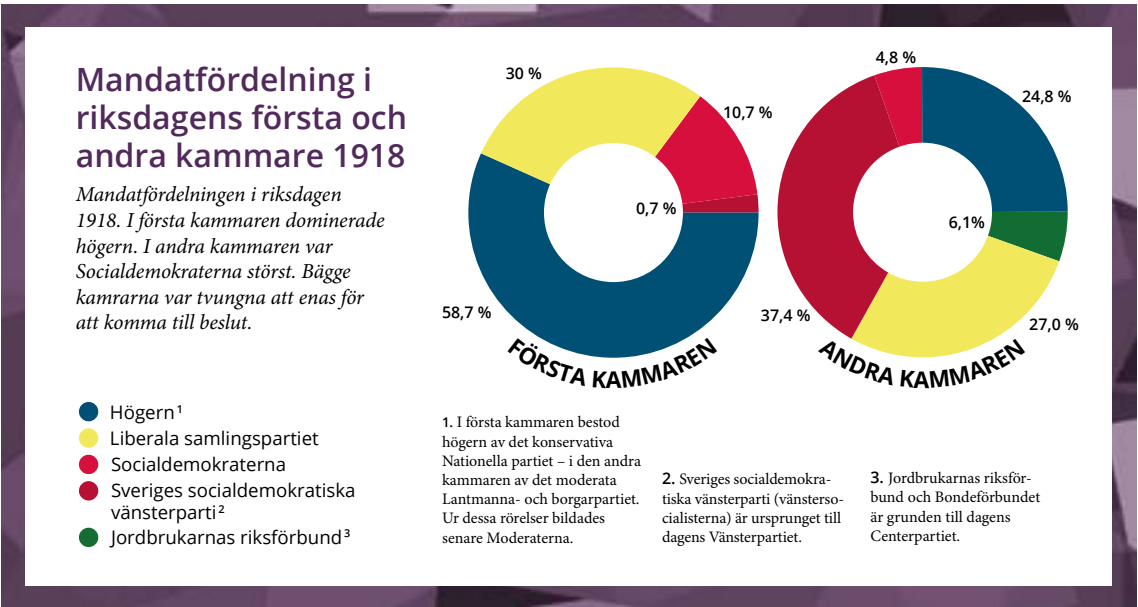
Demokratis genombrott berodde på flera samverkande faktorer. Vissa förändringar hade pågått åtminstone sedan 1700-talet: upplysningen, industrialiseringen, urbaniseringen, befolkningsökningen, den ökade läskunnigheten, de framväxande folkrörelserna, ny kommunikationsteknik och friare massmedier – allt detta omformade samhället och medförde krav på nya politiska spelregler. När så det rätta ”psykologiska läget” uppstod på hösten 1918 kunde en majoritet i riksdagen övertygas: om inte demokratin infördes genom kontrollerade reformer så riskerade samhället att vältas över ända med våld. ♦

BILDKÄLLA: Dagens Nyheter.

Allmän – men inte för alla

Allmän och lika rösträtt betyder att alla medborgare över en viss ålder får rösta och att varje röst har samma värde. I Sverige brukar man säga att allmän och lika rösträtt infördes under perioden 1918–1921. Redan 1919 var rösträtten lika i den bemärkelsen att de som fick rösta hade en röst var. Men det fanns kvar ekonomiska och juridiska villkor (så kallade *streck*) som gjorde att ungefär 2 procent av de vuxna medborgarna inte fick rösta. På den tiden var det inte konstigt att rösträtten var knuten till krav på ordnad ekonomi, skötsamhet och förstånd. De flesta ansåg att rösträtten ändå kunde kallas ”allmän”. I dag har vi en annan syn på rösträtten och medborgarnas politiska rättigheter. Många menar att rösträtten blev allmän först 1945, eller till och med 1989. Först då fick verkligen alla vuxna svenskar rätt att rösta. Läs mer om strecken och hur de stegvis avskaffades på s. 24–25.

DISKUTERA

När blev Sverige en demokrati? Går det över huvud taget att ange en exakt tidpunkt för när ett samhälle blir demokratiskt?

FORSKA

Läs några nummer av Rösträtt för kvinnor från 1918 på nätet. Hur skildras rösträttskampen ur kvinnornas perspektiv? Vilka krafter var emot rösträtten? Vilka var för?

LÄS MER

Läs mer om demokratis genombrott under avdelningen Så fungerar riksdagen, www.riksdagen.se.

TÄNK EFTER

Hotet om revolution påverkade demokratis genombrott i Sverige. Kan våld, eller hot om våld, vara okej att använda för att åstadkomma förändringar i samhället?

Första demokratiska valet

I september 1921 hölls det första demokratiska valet till riksdagens andra kammare. Rösträtten var allmän och lika, parlamentarismen etablerad och kvinnorna myndiga. Över 2 miljoner nya väljare hade möjlighet att rösta fram ett nytt politiskt styre. Men vad skulle folket egentligen rösta på – och varför?

När valen till riksdagen hölls i september 1921 var det säkert många riksdagsledamöter som tänkte tillbaka på alla tal, debatter, möten och demonstrationer som låg bakom dem. Nu var det upp till bevis. Skulle folkstyret fungera?

Under en avgörande debatt, i december 1918, hade socialisten och rösträttsförespråkaren Carl Lindhagen påmint ledamöterna i andra kammaren: "Först nu börjar det svåra arbetet!" Det lät nästan som en varning.

Att besluta om allmän och lika rösträtt var en sak. Att i praktiken åstadkomma ett fungerande folkstyre var något helt annat. Vad skulle politiken handla om när rösträttsfrågan äntligen var avgjord? Kunde miljontals ovana väljare verkligen göra kloka och självständiga

val? Hur skulle allt ordnas rent praktiskt när hundratusentals nya väljare strömmade till vallokalerna? Eller tänk om väljarna stannade hemma! Det var en ny situation för politikerna som nu var tvungna att nå ut och locka helt nya väljargrupper.

Nya skiljelinjer

Socialdemokrater och liberaler hade under lång tid kämpat tillsammans för rösträtts införande. Men under 1920-talet gick partierna skilda vägar. Liberalerna ville ha individuell frihet och privat ägande, medan socialdemokraterna förespråkade välfärdsreformer och socialiseringar.

En ny skiljelinje i svensk politik tog fastare form under 1920- och 30-talen: socialdemokratisk vänsterpolitik ställdes mot en borgerlig

höger. Under 1920-talet växlade regeringarna snabbt. Många kritiska röster höjdes då mot demokratin, som beskyldes för att vara instabil och ineffektiv. Partipolitiken ledde bara till "käbbel" som inte var till landets bästa, menade kritikerna.

Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR) upplöstes 1921. Vart skulle de politiskt engagerade kvinnorna nu ta vägen? Det talades om att bilda ett kvinnoparti, men i stället skapades särskilda kvinnosektioner inom de redan etablerade partierna. I partiorganisationerna fortsatte dock männen att bestämma nästan allt. Kvinnorna fick svårt att ta plats på nomineringslistor, i partiledningar, valberedningar och verkställande utskott. Kvinnorna hade fått rösträtt, men under en lång tid kunde de nästan bara rösta på män.

(forts. på nästa sida)

Riksdagsvalet 1921, första valet efter allmänna rösträtts införande för kvinnor.
BILDKÄLLA: Axel Malmström, Bonnierarkivet, TT.

Telefonen var en uppfinning som gjorde det lättare att kommunicera och nå ut med politiska budskap. Dessutom blev växeltelefonist ett av många yrken som sysselsatte de kvinnor som under 30- och 40-talet började yrkesarbeta i stället för att vara hemmafruar.

BILDKÄLLA: Tekniska museet

På 1920-talet fanns varken radio eller teve och få hushåll hade telefon. Cykeln var däremot viktig för att föra samma politiker och väljare. En stor del av informationen inför valet förmedlades genom tal, stora valmöten och hembesök hos väljarna.

BILDKÄLLA: Johannes Natanael Bäckman, Örebro läns museum

(Forts. från föregående sida)

Demokratiska utmaningar

Rösträtten var bara en av många ingredienser som krävdes i ett fungerande folkstyre. Det första valet 1921 visade på flera utmaningar för den unga svenska demokratin:

1. Engagemang och deltagande

DÅ: Utan folkets engagemang dör demokratin. Endast 55 procent av väljarna röstade 1921. Valdeltagandet var ännu lägre bland nya väljargrupper som kvinnor, jordbruksarbetare och tjänstefolk. Bland samerna deltog så lite som 2,4 procent av de röstberättigade i röstlängderna.

I DAG: Sedan 1921 har valdeltagandet ökat. Den genomsnittliga utbildningsnivån har höjts, och intresset för politik har ökat. Det beror inte minst på att de politiska besluten i högre grad påverkar människors vardagsekonomi och välfärd. Men frågan om folkets engagemang är fortfarande en av demokratins allra största utmaningar.

2. Valsystemet

DÅ: Valet 1921 genomfördes inte på en gemensam dag, utan under nästan hela september månad. Valresultatet i Skåne var redan känt när Stockholm, Göteborg och andra valkretsar höll sina val. "Stor framgång för högern i Skåne" stod det i tidningarna, vilket förstas kan ha påverkat de väljare som röstade senare.

I vissa delar av landet fanns få vallokaler, vilket skapade köer och trängsel. En del väljare

orkade inte vänta. De gick hem utan att rösta. På landsbygden var det långt till vallokalerna. Bönder, lantarbetare, husmödrar, fiskare och många andra grupper kunde inte lämna sina sysslor för att delta i valet.

I DAG: Sedan 1921 har flera reformer genomförts för att höja valdeltagandet och skapa bättre förutsättningar för rättvisa val. Sedan 1960-talet ligger valdeltagandet stadigt över 80 procent, och riksdagsvalen hålls sedan 1942 på samma dag över hela landet. Det finns dessutom fler tillgängliga vallokaler och bättre möjligheter att förtidsrösta.

3. Partierna

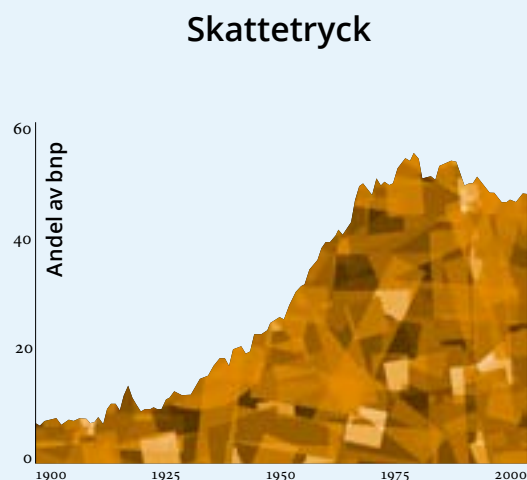
DÅ: 1921 var partisystemet fortfarande under utveckling. Partiernas information till väljarna byggde till stor del på valmöten och hembesök "öga mot öga". Det fanns ingen radio eller tv, inga direktsända partiledardebatter eller granskande journalister i dagens mening. Det kunde vara ganska svårt för väljarna att veta vilken politik de stödde genom sin röst.

I DAG: Riksdagspartierna har i dag stabila organisationer och centralt fastställda parti-program. Sedan 1960-talet får de etablerade partierna ett skattefinansierat *partistöd*. Syftet med partistödet är att skapa en möjlighet för partierna att arbeta långsiktigt och självständigt, utan att behöva ta emot ekonomiska bidrag från företag eller intresseorganisationer.

Hur stor ska demokratin vara?

En av demokratins "eviga" frågor gäller storleken på den offentliga sektorn. Hur mycket skatt ska vi betala, och vilka frågor ska vara gemensamma? På 1920-talet betalade svenskarna bara 10 procent av inkomsterna i skatt. Politikerna hade därför inte råd med några större välfärdsreformer. Därefter växte den politiskt styrda offentliga sektorn kraftigt till 1990-talet, för att därefter minska något.

Vid vägskälet, 1922.
BILDKÄLLA:
Historisk bildbyrå.

Den första folkomröstningen

Samtidigt med den allmänna rösträtten införde Sverige möjlighet till rådgivande folkomröstningar. Redan 1922 fick svenskarna ta ställning till en mycket omdebatterad fråga: Skulle alkoholen förbjudas? Efter den så kallade ”förbudsomröstningen” har ytterligare fem nationella folkomröstningar hållits i Sverige. Sedan 1980 har dessutom flera hundra rådgivande folkomröstningar skett på lokal nivå, i kommuner, regioner och landsting.

Valaffisch, 1922.
BILDKÄLLA:
Albert Engström,
Wikipedia.

Valdeltagandet var länge lägre på landsbygden än i städerna, vilket till stor del berodde på att bönder, pigor, och andra lantarbetare hade svårt att lämna arbetet för att resa till en avlägsen vallokal.
BILDKÄLLA: William Eriksson,
Torsäkers Fotohistoriska Sällskap

DISKUTERA

Föreställ er att ni var politiker på 1920-talet. Hur skulle ni göra för att nå fram till väljarna med ert budskap? Tror ni att det var svårare för väljarna att göra kloka val på 1920-talet än i dag?

FORSKA

Ta reda på mer om de sex folkomröstningar som har genomförts i Sverige. Vilka frågor gällde omröstningarna, och vad blev resultatet?

TÄNK EFTER

Vilken betydelse har valdeltagandet för demokratin? Hur stor andel av folket måste rösta för att valet ska få kallas demokratiskt?

LÄS MER

När den första folkomröstningen genomfördes 1922 var röstsedlarna könsmärkta. Ta reda på varför genom att läsa artikeln När kvinnornas röster inte räknades på demokrati100.se

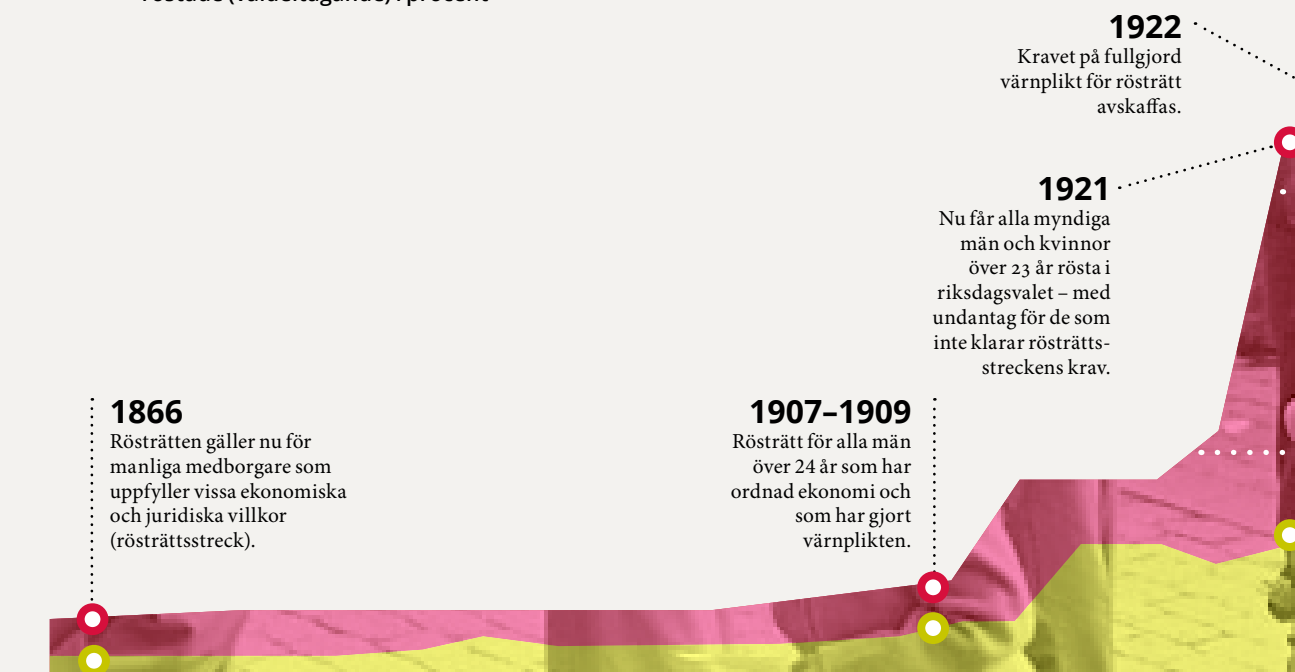
Historia utan slut

Att visa en tidslinje över demokratis historia är svårt. Folkstyret har så många beståndsdelar. Till historien hör förstås de stora besluten om folkets rösträtt, valbarhet och politiska makt. Men demokrati handlar även om valdeltagande, utbildning, pressfrihet, rättssäkra domstolar och myndigheter samt mänskliga fri- och rättigheter. Demokratins historia rymmer dessutom tusentals debattinlägg, demonstrationer, möten och nedröstade förslag. Mycket är redan glömt. Allt får inte plats. Den som berättar en historia måste göra ett urval.

Samhället, dess styrelseformer och vår demokratisyn förändras ständigt. I dag ställer digitaliseringen, globaliseringen, migrationen och klimatförändringarna nya krav på folkstyret. Våra gemensamma lösningar på dessa frågor kommer med säkerhet att skrivas in i framtidens historieböcker.

Röstandets utveckling

- Andel av hela befolkningen som fick rösta (röstberättigade) i procent
- Andel av hela befolkningen som faktiskt röstade (valdeltagande) i procent

STÅNDSRIKSDAGEN 1527–1866

TVÅKAMMARRIKSDAGEN 1867–1970

Stora reformer

BILDKÄLLA: Stockholmskällan.

1809

Ny regeringsform. Det kungliga enväldet avskaffas och riksdagen får mer makt.

1866

Tvåkammarriksdagen införs och ståndssystemet avskaffas.

Den liberale politikern Louis de Geer i symbolisk strid med de fyra stånden.
BILDKÄLLA: Okänd, Wikipedia.

1911

Första valet med kraftigt utökad manlig rösträtt.

Politiker i Gävle åker på valturné 1911.
BILDKÄLLA: Arkiv Gävleborg.

1918

Riksdagen beslutar om allmän och lika rösträtt i valen till kommuner och landsting, och lovar samtidigt att införa allmän och lika rösträtt i riksdagsvalet 1921.

BILDKÄLLA: Okänd, Kungliga biblioteket.

Personalen på Eva Andéns advokatbyrå går till röstning 1921.
BILDKÄLLA: Reproduktion: KvinnSam, Göteborgs universitetsbibliotek.

1919–1921

Efter två riksdagsbeslut införs allmän och lika rösträtt även i valen till riksdagens andra kammare. I september 1921 genomförs det första demokratiska riksdagsvalet med utökade rösträtts- och valbarhetsregler för både kvinnor och män.

Andra demokratiska milstolpar

1842

Folkskolan införs.

1874

Gifta (omyndiga) kvinnor får rätt att bestämma över sin egen ekonomi.

1890

Sveriges Allmänna Rösträttsförbund bildas.

1901

Värnplikt införs för män mellan 18 och 47 år. "En man – en röst – ett gevär" blir ett nytt slagord i rösträttskampen.

1902

Storstrejck för allmän och lika rösträtt.

1903

Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR) bildas.

1906

Finland blir första land i Europa att införa rösträtt för kvinnor. Snart gör även Norge (1913), Danmark och Island (1915) samma sak.

1910

De första kvinnorna blir valda till kommunpolitiker, efter att nya regler har införts.

1912

Den liberala regeringen föreslår allmän och lika rösträtt för kvinnor. Propositionen avslås.

1914

Bondetåget och borggårdskrisen. Kungen tar avstånd från den liberala regeringen, som avgår.

1917

Genombrott för parlamentarismen, vilket innebar att kungen i fortsättningen inte ingriper i regeringsmakten.

1921

Kvinnor blir myndiga vid 21 års ålder.

1922

De fem första kvinnliga ledamöterna tar plats i riksdagen.

1944

Det blir lagligt att vara homosexuell – tidigare var det straffbart.

1948

FN antar deklarationen om de mänskliga rättigheterna.

1950

Sverige skriver under Europakonventionen som skyddar medborgarnas fri- och rättigheter.

1951

Utökad religionsfrihet gör det möjligt att inte vara medlem i något trossamfund. Statsråden måste inte längre vara kristna.

1968

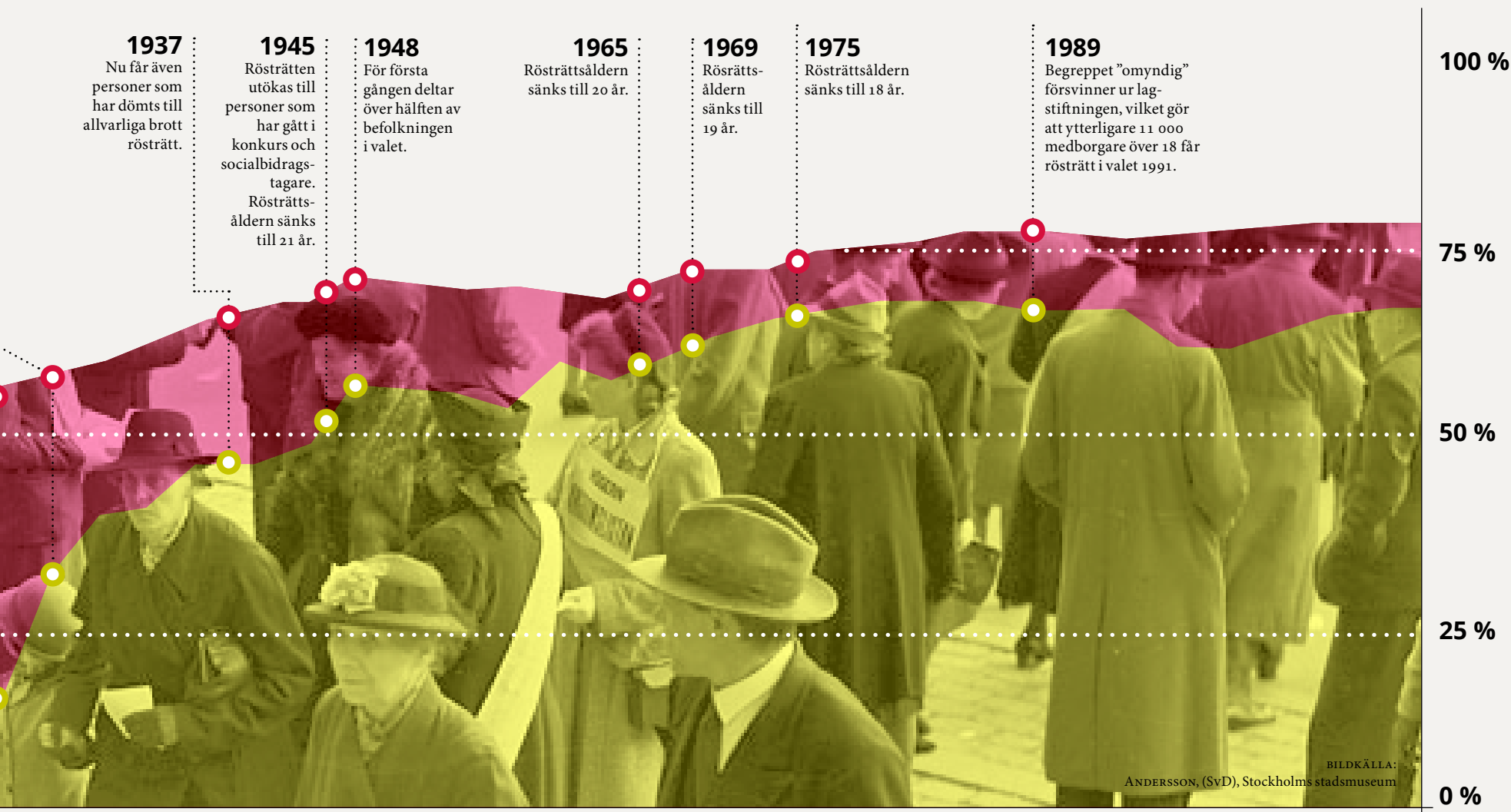
Svenska medborgare bosatta i utlandet blir röstberättigade.

1971

Gifta par börjar nu beskattas var för sig (särbeskattning), vilket gör att fler kvinnor tar ett arbete och blir mer självständiga ekonomiskt.

1976

Utländska medborgare som är varaktigt bosatta i Sverige får rösträtt i kommun- och landstingsval.

ENKAMMARRIKSDAGEN 1971–

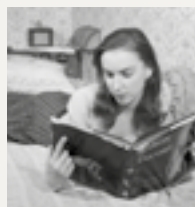
BILDKÄLLA: Albert Engström, Wikipedia.

1921 Riksdagen inför möjlighet till rådgivande folkomröstningar.

1949 En omarbetad tryckfrihetsförordning antas. Tryckfrihetsförordningen är en grundlag som skyddar rätten att fritt publicera texter och att ta del av allmänna handlingar (offentlighetsprincipen).

BILDKÄLLA: Bengt Schantz, Stockholms Spårvägmuseum, 1949.

BILDKÄLLA: Gunnar Lantz, Stockholms stadsmuseum.

1953 Valbarhetsåldern till riksdagens första kammare sänks från 35 till 23 år.

1971 Enkammarriksdagen införs. Samtidigt genomförs stor-kommunreformen.

1974 Ny regeringsform: kungens politiska makt avskaffas även formellt. Folkets fri- och rättigheter skyddas i den nya regeringsformen.

BILDKÄLLA: Shutterstock.

1992 Yttrandefrihetsgrundlagen instiftas för att skydda rätten att uttala sig i bland annat radio och tv och på internet.

1995 Sverige går med i Europeiska unionen (EU). Svenska väljare får rösträtt i valet till Europaparlamentet.

2011 Regeringsformen omarbetas, vilket bland annat innebär ett stärkt skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning och integritetsintrång.

BILDKÄLLA: Shutterstock.

1977 Vallokaler och alla andra allmänna lokaler måste anpassas så att även personer med funktionsnedsättning kan använda dem.

1985 Andelen kvinnor i riksdagen överstiger för första gången 30 procent av ledamöterna.

1993 Sametinget inrättas i syfte att ta till vara den samiska minoritetens intressen.

1994 Kampanjen *Varannan damernas* i valrörelsen bidrar till att över 40 procent av de invalda ledamöterna är kvinnor. Samma år får Sverige en regering som för första gången består av lika många kvinnor som män.

1995 Möjlighet att göra personval (kryssa) införs i de allmänna valen.

2009 Judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar erkänns som nationella minoriteter.

2009 Ny diskrimineringslag införs för att motverka negativ särbehandling på grund av kön, sexuell läggning, etnicitet och vissa andra grunder.

2022 Sverige går till ett demokratiskt riksdagsval för trettionde gången. Demokratinfirar 100 år!

DISKUTERA

Går det att ange en exakt tidpunkt när Sverige blev en demokrati?

FORSKA

Välj en av händelserna på tidslinjen. Ta reda på mer fakta och förklara på vilket sätt händelsen påverkade demokratins utveckling.

TÄNK EFTER

Vilka händelser tycker du själv har påverkat dagens demokrati mest? Välj 2–5 händelser och förklara varför du har valt just dessa.

LÄS MER

Leta efter mer riksdagsbeslut, rörelser och händelser under avdelningen Så fungerar riksdagen, www.riksdagen.se.

De folkvalda

När riksdagen samlades i januari 1922 var det första gången som riksdagen hade utsetts genom demokratiska val. Fler representanter från arbetar- och medelklassen tog plats i riksdagens båda kamrar. Dessutom hade de första kvinnorna blivit invalda, efter hundratals år med endast manliga riksdagsledamöter.

Kvinnorna utgjorde ungefär hälften av väljarkåren 1921. Trots det valdes endast fem kvinnor in i riksdagen. Kerstin Hesselgren tog som ensam kvinna plats i första kammaren, medan Elisabeth Tamm, Bertha Wellin, Agda Östlund och Nelly Thüring valdes in i andra kammaren.

Männen fortsatte att dominera politiken långt efter demokratins genombrott. Kvinnorna kämpade för att ta plats, men möttes ofta av motstånd: männen placerades högre än kvinnorna på partiernas nomineringslistor, de lade beslag på posterna i partiledningen, bestämde i partigrupperna och satt ordförande i utskotten. Varför? Flera forskare menar att kvinnorna främst hindrades på grund av dåtidens könsroller och osynliga maktstrukturer i den manligt präglade riksdagen.

”Man hade väntat så länge, hoppats så mycket, och nu, nu märktes vi inte”, skrev Ellen Key, en av tidens mest kända författare och samhällsdebattörer.

Många kvinnor som hade inlett sitt politiska arbete i den kvinnliga rösträttsrörelsen fortsatte därefter i partierna, men också i kvinnoorganisationer och andra föreningar utanför riksdagen. Där fortsatte kampen för kvinnors rättigheter, sociala reformer, ett stärkt civilförsvar och mycket annat.

Det dröjde dock till 1960-talet innan kvinnorna började ta mer plats i partierna och riksdagen. Då väcktes debatten om könsroller och jämställdhet, vilket bidrog till att kvinnor i högre grad nominerades och tilldelades tyngre uppdrag inom politiken.

Vardag i Riksdagshuset

Fram till 1949 sammanträdde riksdagen endast fyra månader på våren. Resten av året arbetade ledamöterna med annat. Få hade politiken som huvudsyssla, vilket inte minst berodde på att lönen och förmånerna var så begränsade. På 1920-talet fick ledamöterna ingen hjälp

med bostad under sin vistelse i Stockholm. Ersättningen var endast 32 kronor om dagen (cirka 700 kronor i dagens penningvärde).

Då som nu skedde mycket av riksdagsarbetet i det tysta. Ledamöterna arbetade hårt i partigrupper och riksdagsutskott, där de läste utredningar, diskuterade och tog fram förslag till beslut.

Utskotten var gemensamma för båda kamrarna, vilket underlättade samarbetet. När ett utskott lade fram sitt lagförslag hade det redan utretts, diskuterats och förhandlats ordentligt. För att riksdagen skulle kunna fatta beslut behövde båda kamrarna enas. Ibland krävdes det flera omarbetningar, jämkningar och kompromisser innan utskottens förslag gick igenom.

På väg mot enkammarsystemet

När tvåkammarriksdagen infördes var tanken att den indirekt valda första kammaren skulle fungera som en garanti för långsiktighet, tradition och politisk stabilitet. Första kammaren bestod av äldre, erfarna och eftertänksamma politiker från samhällets övre skikt. De kunde stoppa eller bromsa förslag som den direktvalda andra kammaren lade fram.

Landstingen valde ledamöter till första kammaren vart åttonde år, på ett rullande schema. Sammansättningen i första kammaren förändrades alltså kontinuerligt och långsamt.

Från 1950-talet ökade kritiken mot tvåkamarsystemet, som ansågs föråldrat och krångligt. Efter många år av utredningar ersattes tvåkamarsystemet med den nuvarande enkammarriksdagen 1971. ♦

Kerstin Hesselgren (liberal) var en av de fem första kvinnorna i riksdagen.

BILDKÄLLA: Reproduktion: KvinnSam, Göteborgs universitetsbibliotek.

När de fem första kvinnorna tog plats i riksdagen 1922 hade de 375 män som sällskap, varav många bar hög hatt, rökte cigarr och gick med käpp.

BILDKÄLLA: Riksdagsförvaltningen.

Andel kvinnor i riksdagen 1922–2022

Det tog 50 år innan kvinnorepresentationen ökade på allvar i riksdagen. Först i mitten av 1990-talet fanns över 40 procent kvinnor bland ledamöterna. Vid samma tid började kvinnorna också ta fler platser i partiledningarna och som ministrar i regeringen.

DISKUTERA

Hur viktigt är det att ledamöterna i riksdagen i ett socialt perspektiv representerar alla grupper av väljare? Kan inte exempelvis unga ledamöter från storstadsregioner representera äldre väljare på landsbygden? Eller tvärtom?

FORSKA

Ta reda på mer om de fem första riksdagskvinnorna: Varför blev de politiker? Hur länge stannade de i riksdagen? Vilka typer av frågor arbetade de mest med? Varför tror du att de engagerade sig i just dessa frågor?

LÄS MER

Ta reda på mer om de fem första kvinnorna under avdelningen Så fungerar riksdagen, www.riksdagen.se. På statistiska centralbyråns webbplats finns statistik som visar representation mellan män och kvinnor i politiken. Sök på representation i politiken.

TÄNK EFTER

Jämför tvåkammarriksdagen med dagens politiska system. Vilka fördelar och nackdelar kan du se med tvåkammarriksdagen?

Tvåkammerriksdagen

1866–1970

Tvåkammerriksdagen var ett avancerat system med många inslag från 1800-talets politiska kultur. De två skilda kamrarna röstade var för sig i nästan alla frågor. Första kammaren utsågs via landstingen, vilket gav riksdagen en koppling till lokal- och regionalpolitiken. Grafiken visar översiktligt hur tvåkammerriksdagen fungerade på 1920-talet efter demokratis genombrott.

Förstakammarsalen i Riksdagshuset som byggdes 1905.

Grundlagarna

Utgjorde samhällets grundläggande spelregler. De var regeringsformen (1809), riksdagsordningen (1810), successionsordningen (1810), tryckfrihetsförordningen (1812).

Kristendom

Kopplingen mellan politik och religion försvagades under tvåkammerriksdagens tid, men så sent som 1952 fanns krav på att alla ministrar skulle vara kristna "av den rena evangeliska läran". Svenska kyrkan var statskyrka och i regeringsformen stod ännu att kungen styrde med "Guds nåde".

Regeringen

Regeringen

Bildades av statsministern och bestod av ytterligare 11 statsråd. Från 1917 gällde parlamentarismens principer. Regeringen behövde riksdagens stöd (inte kungens) för att få styra. Formellt kallades regeringen ändå "Kunglig Majestät" ända till 1970-talet.

Regeringen Branting 1921.

1947 tillträdde det första kvinnliga statsrådet, Karin Kock. Fram till 1974 var dock inte fler än fem statsråd kvinnor.

Kungen

Hade enligt grundlagarna fortfarande regeringsmakten. I praktiken gjorde dock kungen sällan politiska utspel efter 1917.

Beslut som regeringen ska genomföra

Utredningar och propositioner (förslag till beslut)

Riksdagen

Ansvarade för statliga frågor som försvar, polis, domstolar, och mycket annat.

Första kammaren

150 ledamöter som utsågs indirekt via landstingen. Mandatperiod 8 år. Högre krav på ålder och inkomster fram till 1933.

Andra kammaren

230 ledamöter som valdes direkt av folket. Mandatperiod 4 år.

Andrakammarsalen i gamla riksdagshuset på Riddarholmen.

Motioner: riksdagsledamöternas egna förslag till beslut

Motioner: riksdagsledamöternas egna förslag till beslut

Val till riksdagens andra kammare vart fjärde år.

Indirekta val vart åttonde år.

Landsting

Sverige var indelat i 25 landsting som ansvarade för sjukvård och vissa andra regionala frågor.

Kommuner

Kommunerna var betydligt mindre än i dag. 1922 fanns det drygt 2 500 kommuner, som styrde över bland annat skolan och fattigvården.

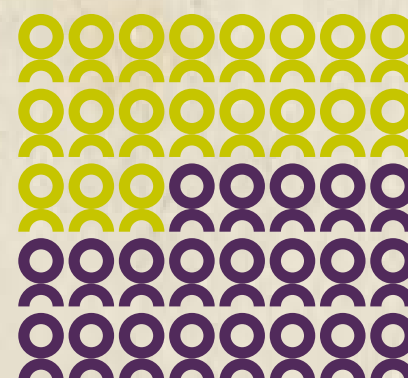
Kyrkoförsamlingar

Svenska kyrkan var länge nära knuten till staten. Det hölls allmänna val till landets kyrkofullmäktige som styrde över landets tusentals församlingar (socknar).

Partierna

1922 fanns 6 riksdagspartier och ett fåtal lokala partier.

Folket

Cirka 6 miljoner invånare (1922) varav 3,2 miljoner röstberättigade.

Val till kommuner, landsting och kyrkofullmäktige vart fjärde år (inte samtidigt som riksdagsvalet).

Grupper utan rösträtt

Genom historien har individer och grupper stängts ute från politiskt inflytande av olika skäl. Steg för steg har rösträtten, valbarheten och andra politiska rättigheter utökats och blivit mer jämlika. I dag har alla svenska medborgare från 18 års ålder rösträtt i riksdagsval.

När rösträtten frikopplades från ståndstillhörigheten på 1860-talet tyckte många att demokratins krafter måste tyglas. Varken kungen eller riksdagsledamöterna ville ha full demokrati med allmän och lika rösträtt. Det var otänkbart att lämna över ansvaret för landets styre till en obildad och fattig folkmassa. Det kunde ju leda till kaos, rättslöshet och barbari!

Därför infördes flera *rösträtts-* och *valbarhetsstreck*. Strecken beskrev olika gränslinjer, eller villkor, som individen måste uppnå för att få rösta och bli vald. Syftet var att endast ansvarsfulla, mogna och självständigt tänkande individer skulle delta i politiken. Strecken har sedan början av 1900-talet sänkts eller avskaffats, ett efter ett. Men fortfarande ställs krav på väljarnas medborgarskap och ålder i riksdagsvalet.

Här nedan kan du läsa om de streck som genom tiderna har begränsat människors möjligheter att delta i landets styre. På tidslinjen s. 20–21 kan du närmare se när strecken sänktes eller togs bort.

Kön

Det är bara kvinnor som har utestängts från det politiska livet på grund av sitt kön. Män har visserligen saknat rösträtt och makt på grund av många andra orsaker, som dålig ekonomi och kriminalitet, men det är enbart kvinnor som har utsatts för politisk könsdiskriminering.

Varför? I dag kan det tyckas obegripligt. Men fram till mitten av 1800-talet rådde en sträng social ordning i samhället. Stånd, kön och ställning i familjen avgjorde människans möjligheter i livet. Nästan alla kvinnor var omyndiga och tvingades följa de beslut som fattades av deras *förmyndare*. Ofta var det fadern, maken eller någon manlig släkting som fungerade som förmyndare.

Under 1800-talet genomfördes flera reformer som gjorde det lättare för ogifta kvinnor att bli myndiga. Ett fåtal kvinnor fick på så sätt rösträtt i de kommunala valen, där det ställdes krav på myndighet, ägande, inkomster och betalda skatter – men inte på väljarens kön. Ytterst få kvinnor använde dock sin kommunala rösträtt i praktiken.

Från 1910 kunde kvinnor bli valda till uppdrag i lokalpolitiken. Det dröjde dock till 1921 innan gifta kvinnor blev myndiga. Samma år fick kvinnor över 23 år rösträtt även till riksdagens andra kammare.

Funktionsedsättning och sjukdom

Långt in på 1900-talet bedrev svenska staten en socialpolitik som i dag framstår som omänsklig. Tusentals personer med funktionsnedsättning, psykiskt sjuka och dementa personer omyndigförklarades och förlorade därmed rösträtten. Vissa steriliserades och andra togs in på särskilda hem för "sinnesslöa".

Fram till 1945 stoppades även myndiga personer i fattigvården från att rösta, vilket drabbade många sjuka och personer med funktionsnedsättning. De kunde nämligen inte få någon annan hjälp än det lilla som erbjöds av fattigvården.

Situationen förbättrades från slutet av 1960-talet, men först 1989 beslutade riksdagen att vuxna människor inte får omyndigförklararas. Även om en person behöver hjälp med att sköta sin ekonomi och många andra vardagsbestyr, påverkar det inte längre rösträtten eller andra medborgerliga rättigheter. Numera är endast barn under 18 år omyndiga i lagens mening.

Nationalitet

Under lång tid var det självklart att endast svenska medborgare skulle få rösta. Först under 1960- och 70-talet väcktes debatten om utländska medborgares eventuella rösträtt. 1976 ändrades reglerna för de kommunala valen. Sedan dess kan även personer utan svenskt medborgarskap rösta, om de har bott i kommunen minst tre år. I riksdagsvalet är dock kravet på svenskt medborgarskap kvar.

Religion

Judar och katoliker var länge utestängda från det politiska livet. Kristendomen, i form av den lutherska evangeliska läran, var efter reformationen rättesnöret för alla svenska medborgare. Judar och katoliker fick rösträtt till riksdagen först på 1860-talet. Det dröjde ända till 1950-talet innan de kunde bli ministrar i regeringen. I dag finns ingen koppling kvar mellan medborgarnas religion och deras politiska rättigheter. Det finns dock fortfarande krav på att statschefen (i dagsläget kungen) ska vara kristen protestant.

Ålder

Ålder är fortfarande ett villkor som används för att begränsa rösträtt och valbarhet i alla länder. I Sverige har åldersgränserna sänkts i flera omgångar. Under vissa perioder fanns det olika åldersgränser för att få rösta och bli vald till riksdagens första och andra kammare. I dag är åldersgränsen lika i alla politiska sammanhang: 18 år, samma som myndighetsåldern.

Kampanjblad från rösträttsrörelsen som visar att en enda person kunde ha fler röster än alla andra invånare tillsammans i vissa kommuner. Det berodde på att de som hade större inkomster och förmögenheter fick fler röster.

KONSTNÄR: Okänd.

Fogelstadgruppen

Fogelstadgruppen var ett nätverk av politiskt och kulturellt engagerade kvinnor. Flera av deras medlemmar tog tidigt klivet över könsstrecket in i politiken. Från vänster: Elisabeth Tamm, Ada Nilsson, Kerstin Hesselgren, Honorine Hermelin och Elin Wägner. Elisabeth Tamm valdes till landets första kvinnliga kommunalnämndsordförande 1916 och tog tillsammans med Kerstin Hesselgren och ytterligare tre kvinnor plats i riksdagen redan 1922.

BILDKÄLLA: Okänd.

är rösträttsåldern i Österrike, Brasilien och ett tiotal andra länder. 18 är den vanligaste åldersgränsen för att få rösta i parlamentsval, men i vissa fall krävs att väljarna har fyllt 25.

Valkrets	Högern				Frisinnade				Socialdemokraterna				Summa			
	Antal röstade	Antal röstade	Antal röstade	Antal röstade	Antal röstade	Antal röstade	Antal röstade	Antal röstade	Antal röstade	Antal röstade	Antal röstade	Antal röstade	Antal röstade	Antal röstade	Antal röstade	
Landstingsvalet Maj 1910																
Hela staden	1106	214	84183	6	712	101	10.378	2	359	834	4.776	1	2.406	39306	9	
Stadsfullmäktigevalet Dec 1910																
Landstingskammaren	372	214	8.030	5	203	121	2.696	1	251	210	1.857	1	826	12.567	7	
Kommunstyrelsen	347	214	8.199	5	336	121	4.872	2	274	210	2.430	1	957	16.501	8	
Förordningen	377	214	8.093	5	318	121	4.593	3	469	210	1.946	0	864	13.983	8	
Summa	1096	214	34.312	15	857	150	18.111	6	994	834	5.647	2	2647	42.050	23	

Siffrorna från landstingsvalet i Uppsala 1910 visar hur den ekonomiskt graderade rösträtten fungerade. I genomsnitt hade högerns väljare 21 röster var, medan en liberal hade 14 och en socialdemokrat 8.

BILDKÄLLA: Uppsala stadsarkiv/
Folkrörelsernas arkivförbund.

1976 fick många invandrare för första gången rösta i val till kommuner och landsting.

BILDKÄLLA: Roland Janson, TT

Förmögenhet och inkomst

Egendom, förmögenhet och inkomst har kopplats ihop med politiska rättigheter sedan medeltiden. När tvåkammarriksdagen inrättades 1867 ställdes krav på både väljarnas och de valda politikernas ekonomi. Ägande och förmögenhet sågs som tecken på att medborgarna var kompetenta och ansvarsfulla. Dessutom ansåg många att den som betalade mycket skatt också borde få ett stort inflytande över de politiska besluten. Inte förrän 1921, med den lika och allmänna rösträttens införande, avskaffades kopplingen mellan ekonomi, rösträtt och valbarhet.

Ordentlighet och pliktuppfyllelse

Det har även funnits flera typer av ”ordentlighetsstreck”, som användes för att stänga ute fängelseinterner, personer som inte betalade

sin skatt, socialbidragstagare, personer i konkurs och män som inte hade fullgjort sin värnplikt. De olika ordentlighetsstrecken avskaffades i omgångar mellan 1909 och 1945.

Bostadsort

Rösträtt och valbarhet i kommuner och landsting har från början varit knuten till bostadsorten. Både väljare och politiker måste vara bosatta i den kommun eller det landsting som valet gäller.

Liknande regler gällde tidigare för ständsriksdagen och riksdagens andra kammare. Riksdagsledamöterna skulle vara bosatta i den valkrets som de representerade. Det formella kravet på bostadsort är numera borttaget. Riksdagsledamöterna måste alltså inte bo i just den valkrets som de företräder. ♦

Ett ordnat och skötsamt familjeliv var idealet för många arbetare i början av 1900-talet. Det gällde att utbilda sig, göra värnplikten, betala skatt i tid och att hålla sig nykter. Många ansåg att endast den som uppfyllde sina plikter mot samhället borde få rätt att rösta. På bilden familjen Andersson i Gävle, troligen från sent 1800-tal.

BILDKÄLLA: Carl Larssons Fotografiska Ateljé AB. Länsmuséet Gävleborg.

FORSKA

Välj ett valfritt land i världen. Ta reda på vilken åldersgräns och eventuella andra villkor som gäller för att få rösta där. Undersök också hur det har sett ut tidigare i historien.

DISKUTERA

Försök att rangordna rösträttsstrecken. Vilka är bäst och vilka är sämst? Motivera era val med väl underbyggda argument!

LÄS MER

Genom åren har det även funnits praktiska och administrativa hinder som begränsat rösträtten. Läs mer om dessa hinder på: demokrati100.se

TÄNK EFTER

Vissa barn och många utländska medborgare kan mer om politik än vuxna svenskar – men varför får de inte rösta?

Sverige – en konstitutionell demokrati

När den allmänna och lika rösträtten infördes 1918–1921 var skyddet för medborgarnas rättigheter förhållandevis svagt. Det saknades alltså tydliga gränser för vilka beslut riksdagen kunde fatta i folkets namn. Många ansåg att demokratin riskerade att leda till *majoritetsförtryck* – folkmassorna som tog makten kunde i värsta fall använda det demokratiska systemet för att gynna sina egna intressen och förtrycka motståndarna, menade de.

Genom FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna (1948), Europakonventionen (1950) och 1974 års svenska regeringsform stärktes stegvis den *konstitutionella demokratin* i Sverige. Grundlagarna (konstitutionen) skyddar numera alla medborgares rättigheter och friheter. Inga politiska majoriteter ska kunna förtrycka eller diskriminera enskilda individer, politiska motståndare eller utsatta minoriteter.

Globala röster

Den tidiga demokratin stängde ute kvinnor, egendomslösa och utlänningar. Idag är det självklart att både kvinnor och män har rösträtt, oavsett hur rika eller fattiga de är. Men hur ska vi se på medborgarskapet i en värld där så många människor rör sig över nationsgränserna? Ökad globalisering och migration gör att vi på nytt måste fundera över en av demokratis kärnfrågor: vilka ingår egentligen i folket?

I slutet av andra världskriget räddade Folke Bernadotte och Svenska Röda Korset flera tusen judar och andra fångar ur de nazistiska koncentrationslägren. Gullers, K W, Nordiska museet.

Stora förändringar sker sällan smärtfritt. Den snabba omvandling som Sverige genomgick under 1800-talet och det tidiga 1900-talet öppnade upp för demokratiska reformer och ökad ekonomisk tillväxt. Men det var många som inte orkade vänta på förbättringarna. Från 1850 till 1930 utvandrade cirka 1,5 miljoner människor från Sverige. De allra flesta reste till Nordamerika och USA – frihetens och möjligheternas land.

I flera amerikanska delstater kunde de nyanlända svenskarna omgående köpa mark, rösta i valen och utöva sin religiösa tro som de ville. Det var rättigheter som de hade saknat hemma i Sverige. I rösträttsdebatten fördes USA ofta fram som ett gott exempel: om svenskarna fick samma frihet som amerikanerna, skulle nog inte så många emigrera. När svenska staten utredde emigrationsfrågan 1907 blev slutsatsen att Sverige borde införa allmän rösträtt, bygga bättre bostäder (så kallade egnahem) och ett bättre skolväsen.

Ökad invandring

Efter första världskriget vände utvecklingen. Sverige demokratiserades och folk fick det bättre även ekonomiskt. Samtidigt skärpte USA reglerna för invandring när arbetslösheten och de sociala problemen ökade. Emigrationen från Sverige minskade.

Under andra världskriget tvingades miljontals människor på flykt. Till Sverige kom bland annat finnar, norrmän, danskar, polacker, tyskar och balter. Även många judar som överlevt nazisternas förintelsläger flydde hit. De flesta återvände till sina hemländer efter kriget. När freden kom var stora delar av Europa sönderbombade. Många européer kom

då för att jobba i den svenska industrin, som inte hade förstörts under striderna.

Sedan efterkrigstiden har immigrationen varit större än emigrationen. Många kommer fortfarande för att jobba och studera, men sedan 1980-talet dominerar *asylinvandringen*. De senaste 40 åren har människor flytt hit från bland annat Chile, Libanon, Eritrea, Iran, Irak, forna Jugoslavien och Syrien.

Nya röster

Alla som uppehåller sig i Sverige har möjlighet att arbeta politiskt, med stöd av de rättigheter som står inskrivna i grundlagarna. Varje person – oavsett nationalitet – kan alltså demonstrera, debattera, ge ut tidningar, blogga, bilda partier och föreningar och mycket annat.

Rösträtten är däremot knuten till *bostadsort* och *medborgarskap*. I samband med den stora arbetskraftsinvandringen på 1970-talet uppmanade Europarådet sina medlemsländer att ge även invandrare rösträtt på kommunal nivå. Sverige och många andra länder följde rådet. Sedan 1976 kan utländska medborgare rösta i kommun- och landstingsval om de har varit bosatta i kommunen under minst tre år. (För medborgare från EU, Norge och Island räcker det med att de bor i kommunen – det ställs inte några krav på att de ska ha bott där en viss tid.)

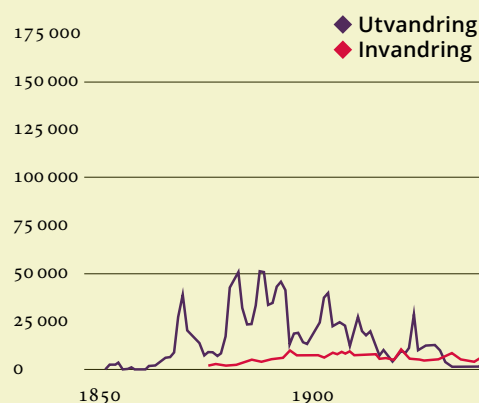
Under 1980-talet fanns förslag på att utländska medborgare skulle få rösträtt även i riksdagsvalet, men så blev det inte. Det är ovanligt att utländska medborgare har rösträtt till nationella parlament. Det förekommer dock i exempelvis Chile, Uruguay och Nya Zeeland.

Inrikes/utrikes födda i riksdagen 2022

◆ Utrikes födda, 10,3 %
◆ Inrikes födda 89,7 %

Invandring och utvandring 1875–2022

I mitten av 1800-talet var cirka 2 promille av Sveriges befolkning födda utomlands. I slutet av 2021 hade andelen ökat till 20 procent av befolkningen (2 miljoner personer). Samtidigt är det fortfarande många som flyttar ut från Sverige. 6–7 procent av de svenska medborgarna bor utomlands.

Utlandssvenskarna

Cirka 600–700 000 svenska medborgare bor i utlandet. De har kvar rösträtten till riksdagen, oavsett hur länge de vistas utomlands. Tidigare stod inte de så kallade utlandssvenskarna med i röstlängderna, men sedan 1968 går det att rösta även från utlandet. I valet 2018 röstade dock endast 40 procent av utlandssvenskarna.

BILDKÄLLA: Hilding Mickelsson, Hälsinglands museum

Nya svenskar i politiken

Det kan ta tid att komma in i ett nytt samhälle, vilket också visar sig i statistiken. Valdeltagandet bland utländska medborgare och svenskar med utländsk bakgrund är lägre än genomsnittet, färre engagerar sig politiskt och relativt få blir invalda i riksdagen och andra politiska församlingar. Flera kurvor pekar dock uppåt: i riksdagen ökar andelen ledamöter som har rötterna i andra länder och valdeltagandet har ökat ganska kraftigt sedan början av 2000-talet. I kommunalvalet 2018 röstade dock endast 34 procent av de yngre väljarna (18–24 år) med utländsk bakgrund.

Gränslös demokrati?

Under hundratal år har människor träffats, diskuterat och röstat om frågor som rör den egna byn, staden eller närmaste trakten. Det senaste seklet har den moderna demokratin utvecklats till ett väl fungerande styrelse-skick för hela stater, med miljontals invånare. Men hur fungerar folkstyret i en allt mer

gränslös värld? Vilka är ”folket” när så många svenskar bor utomlands och en tredjedel har rötter i andra länder?

Många av vår tids stora politiska frågor tar inte hänsyn till gränslinjer på en karta. Den regionala sjukvården i Skåne kan knäckas av ett virus från Asien. Skatteintäkterna i Borlänge kan sänkas av en finanskris i USA. Svenskar släpper ut koldioxid i Thailand, Indien och andra länder via turism och importvaror. Hur ska vi kunna lösa dessa och andra internationella frågor med demokratiska metoder?

EU och FN är två organisationer där Sverige försöker hantera internationella och globala frågor tillsammans med andra stater. Både i EU och FN finns stora utmaningar. Vissa menar att demokratin aldrig kommer att fungera internationellt och övernationellt. Andra hävdar att dagens globala problem kräver att demokratin finner nya vägar, över nationsgränserna. ♦

DISKUTERA

Behövs det ett globalt parlament, som får makt att lösa exempelvis klimatfrågan, krig och massmigration? Hur skulle parlamentet väljas, och vilka beslut skulle det få fatta?

FORSKA

Välj ett annat land än Sverige. Undersök vilka regler landet har vad gäller a) rösträtt för utländska medborgare b) valbarhet för utländska medborgare.

LÄS MER

Hur röstade inrikes- respektive utrikesfödda i de svenska valen? Hur stor andel nominerade och folkvalda var inrikes respektive utrikes födda i kommun- region- och riksdagsvalen? Statistik hittar du på <https://www.scb.se/hitta-statistik/temaomraden/integration/demokrati/>

TÄNK EFTER

Fick svenska väljare mer eller mindre att säga till om när vi gick med i EU 1995?

Världens demokrati

Mänskligheten har det senaste seklet firat segrar som få kunde föreställa sig före demokratis genombrott. Kvinnor, fattiga och förtryckta folkgrupper har tagit plats i folkvalda parlament över hela världen. Men jublet har upprepade gånger tystats av stöveltramp och våldsamma bakslag.

1900-talet kallas ofta ”demokratis århundrade”. Vid seklets början hade bara ett land, Nya Zeeland, infört rösträtt för både kvinnor och män. Det fanns endast 55 självständiga stater i världen. Stora delar av Afrika och Asien var koloniserade av Storbritannien, Frankrike och andra rika länder. Mänskliga fri- och rättigheter var begrepp som sällan hördes i den politiska debatten.

I början av 2000-talet hade 120 länder infört allmän rösträtt och ett fungerande flerpartisystem. De forna kolonierna var nu fria och det fanns över 190 självständiga stater. De flesta regeringar i världen respekterade FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, som beslutats 1948.

Det låter som en demokratisk framgångssaga. Men 1900-talet kallas också ”ytterligheters tidsålder”, en period då mänskligheten ständigt kastades mellan hopp och förtvivlan, mellan liv och död.

Exemplet Tyskland

1919 stod Tyskland inför en oviss men ändå löftesrik framtid. Första världskriget var förlorat. Kejsaren hade avgått och den politiska makten överfördes till riksdagen, som utsågs genom fria och allmänna val. Den nybildade tyska staten, Weimarrepubliken, var en av världens mest demokratiska – åtminstone på pappret.

Men landet hade stora problem med krigsskulder, inflation och massarbetslöshet. En politisk kamp rasade i två läger: mellan socialdemokrater, kommunister och borgerliga partier, och bland nazister och andra nationalistiska krafter.

Partiledaren Adolf Hitler lovade ordning och välstånd, men bara för medborgare ”av tyskt

blod”. De som nazisterna ansåg skyldiga till krigsförlusten och den följande krisen skulle istället straffas. Judar, romer, kommunister och andra grupper förföljdes.

Stödet för nazisterna ökade snabbt. Partiet fick inte egen majoritet i riksdagen, men lyckades 1933 ändå ta makten. Med stöd från andra konservativa och nationalistiska partier drev nazistpartiet igenom en lag som gav Hitler rätt att styra utan riksdagens godkännande under fyra år. Nazisterna använde demokratis verktyg – väljarstöd och förhandlingar – kombinerat med politiskt förtryck för att upprätta diktaturen, ”Det tredje riket”.

Därefter monterade nazistregeringen snabbt ned både demokratin och rättsstaten. Andra partier förbjöds. Medborgarnas fri- och rättigheter avskaffades. Raslagar och tvångssteriliseringar användes för att ”rena” det tyska folket.

När Tyskland anföll Polen 1939 startade andra världskriget. Strax därefter inleddes Förintelsen och nazisternas fortsatta jakt på ”asociala element”, ”rasfiender” och ”undermänniskor”. Totalt dödades minst 11 miljoner personer under nazisternas folkmord. Cirka sex miljoner var judar, men även romer, polacker, ryska krigsfångar, funktionsnedsatta, homosexuella och politiskt och religiöst olikstänkande massmördades av nazisterna.

Efter kriget, där ungefär 60 miljoner människor dog, delades Tyskland i två stater. I Västtyskland återinfördes och stärktes demokratin. Östtyskland styrdes däremot av en kommunistisk diktatur, understödd av Sovjetunionen.

Först 1990, efter Sovjetunionens och Berlinmurens fall, kunde Tyskland återförenas. Idag räknas landet som en av världens friaste och mest välfungerande demokratier.

Demokratis vågor

Tyskland är ett av flera exempel på hur snabbt demokratin kan raseras. Folket kan välja fel. Människor kan ledas vilse. Under olyckliga omständigheter bryter mänsklighetens värsta sidor fram även i demokratier. Det handlar ofta om rädsla, kombinerat med oförutsedda kriser och hot. När hemlandet och familjen hotas kan det kännas tryggt med starka ledare och enkla lösningar. Gränser stängs, skyldiga utpekas och det egna folket försvaras mot ”de andra”.

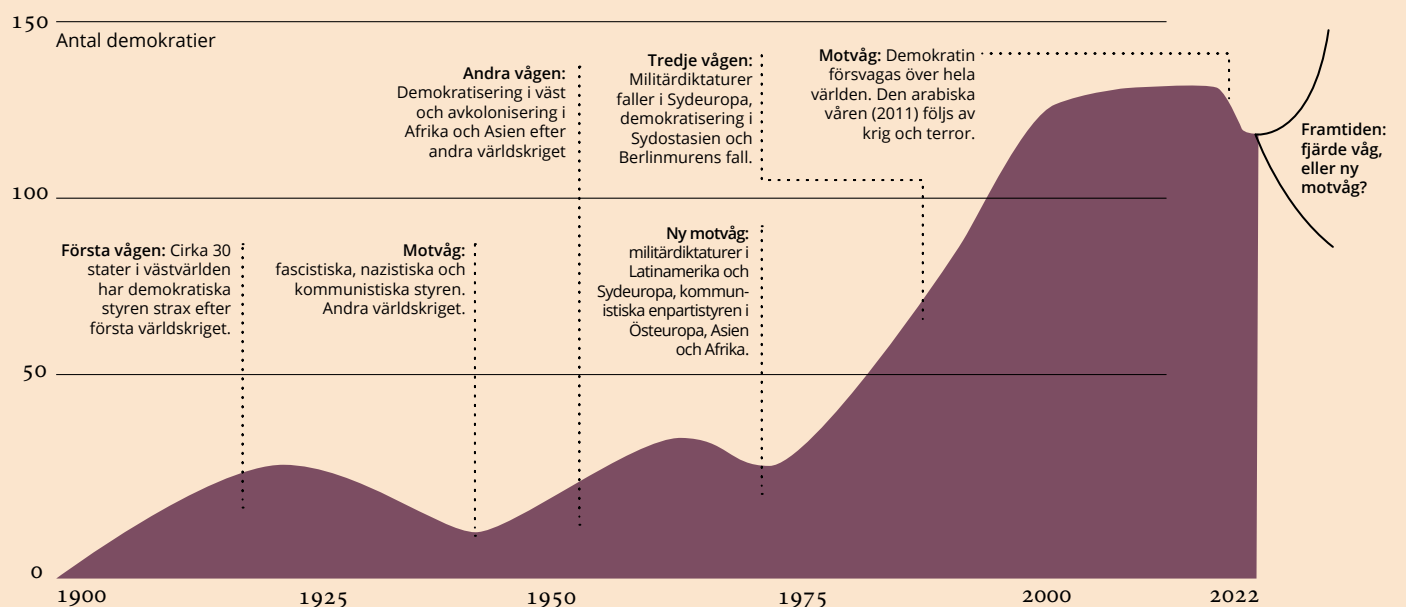
Men Tysklands historia kan också tolkas mer positivt. Demokratin kan resa sig, även efter krig, folkmord och politiskt förtryck.

Den svängiga och oförutsägbara utvecklingen i Tyskland har präglat även andra delar av världen. Som kurvan här intill visar tycks demokratis utveckling gå i vågor, upp och ned på historiens böljande hav. Vågrörelserna har påverkats av dramatiska skeenden som världskrigen, Förintelsen, stormaktspolitik under kalla kriget, koloniernas frigörelse, kommunismens fall, ekonomiska kriser med följande massarbetslöshet och 2020: en pandemi som vi ännu inte sett följderna av.

Dessa historiska vändpunkter har vissa gemensamma drag:

- ◆ Händelserna var oförutsedda. De kom plötsligt, överrumplande.
- ◆ Utvecklingen var inte begränsad till enbart ett land: förändringen berodde på internationella, gränsöverskridande krafter.
- ◆ Utvecklingen var därför svår eller omöjlig att kontrollera på nationell nivå. ◆

Enligt en teori utvecklas demokratin i vågor. De stora framgångsvågorna har följts av flera motvågor med ekonomiska kriser, krig och odemokratiska styren i delar av världen. Just nu pekar mycket nedåt – men kanske kommer det snart att vända igen?

BILDKÄLLA:
Okänd, TT

Två bilder av demokratis svårförutsägbara svängningar.

När Nelson Mandela (1918 - 2013) föddes var Sydafrika en djupt rasistisk kolonialstat, där vita holländare och briter hade styrt över landets svarta majoritet i sekler. Efter 60 års politisk kamp, varav 28 i fängelse, utsågs Mandela till Sydafrikas förste demokratiskt valde president 1994.

Tyskland har under 1900-talet styrts av såväl nazistiska som kommunistiska diktaturer. Efter två världskrig, ett folk mord och en 45-årig delning av landet driver ett enat Tyskland idag på utvecklingen i EU, där många av de krigsförande länderna under andra världskriget nu samarbetar på demokratisk grund. Men samtidigt marscherar åter politiskt extrema, antidemokratiska grupper på gatorna i Europa.

BILDKÄLLA:
David Brauchli, TT

DISKUTERA

Är demokratin i världen just nu på väg upp eller ner? Vad beror utvecklingen på?

FORSKA

Studera någon av demokratis "vågor" närmare: vad hände under perioden? Hur påverkades demokratin? Vilka länder berördes?

LÄS MER

Gå in på Freedomhouse.org och titta på den interaktiva kartan. Där kan du studera tillståndet i världens demokratier.

TÄNK EFTER

Innebär teorin om demokratis vågor att den demokratiska framtiden inte kan kontrolleras?

Demokrati på väg

Mycket har förändrats sedan ståndssamhällets tid. Kungens och kyrkans politiska makt är borta. Folkets politiska fri- och rättigheter skyddas i grundlagarna. Svenskarna är tillsammans med över 430 miljoner andra européer numera även EU-medborgare. En hel del har hänt. Ändå återstår många utmaningar.

Under 1970-talet gjordes stora förändringar av Sveriges statsskick. Den första reformen var införandet av enkammarriksdagen 1971. Den tidigare tvåkammarriksdagen hade kritiserats för att vara omodern, krånglig och trög. Även om väljarna tydligt röstade för en viss politik i riksdagsvalet till andra kammaren så kunde ledamöterna i första kammaren jobba i en annan riktning. Första kammaren valdes ju indirekt, via landstingen, och valen till de två kamrarna skedde inte samtidigt.

När enkammarriksdagen var på plats fortsatte arbetet med att modernisera statsskicket. 1974 beslutade riksdagen om en helt ny regeringsform. Först då skrevs den allmänna rösträtten, parlamentarismen och alla människors fri- och rättigheter in i Sveriges grundlag. Kungens och kyrkans makt avskaffades även formellt.

Det låter som dramatiska förändringar. Men i praktiken hade många reformer skett långt tidigare, utan att då skrivas in i grundlagarna. Till slut blev 1809 års regeringsform för

omodern. Den gamla regeringsformen ersattes med en ny, som på ett mer korrekt sätt beskrev Sveriges statsskick.

Kärnan i ett föränderligt statsskick

Vårt nuvarande statsskick sammanfattas i regeringsformens första paragraf. Lagtexter kan lätt kännas torra och lite tråkiga. Men bakom nästan varje ord ligger hundratals år av politisk historia:

"All offentlig makt i Sverige utgår från folket.

Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt.

Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.

Den offentliga makten utövas under lagarna."

Sedan 1974 har större delen av regeringsformen omarbetats. Språket har moderniserats. Nya bestämmelser om Sveriges relation till EU har tillkommit, liksom stärkta rättigheter för minoriteter och ett tydligare skydd mot diskriminering. Även våra andra grundlagar, tryckfrihetsförordningen och successionsordningen har delvis skrivits om. Sedan 1992 finns dessutom en ny grundlag, yttrandefrihetsgrundlagen, som bland annat reglerar vad som får uttryckas i tv och på internet.

Sveriges statsskick kommer förstås att ändras även i framtiden. Ändrade livsmönster, digitalisering och AI (artificiell intelligens), globalisering och många andra faktorer ställer nya krav på demokratin och statens styrelse. Men även om vi får uppleva många nya lagparagrafer och bestämmelser, måste demokratins hårda kärna bestå för att vi ska kunna förbli en demokrati: allmän rösträtt, fria och regelbundna val med flera partier att välja mellan, åsikts- och yttrandefrihet och alla medborgares rättssäkerhet.

(forts. på sid. 32)

En levande demokrati kräver engagemang och kärlek. Dagens folkstyre bygger bland annat på yttrandefrihet, mötes- och demonstrationsfrihet.

BILDKÄLLA: Rikard Fähræus

Enkammarriksdagen

1971-idag

Genom införandet av enkammarriksdagen (1971) och en ny regeringsform (1974) lades grunden till Sveriges nuvarande statsskick. Sveriges medlemskap i Europeiska unionen (EU) 1995 förde över en del av den lagstiftande makten till EU, samtidigt som svenska väljare fick rösträtt i EU-parlamentsvalet.

Riksdagens kammare 2022.

Grundlagarna

Innehåller demokratins grundläggande spelregler. Sveriges fyra grundlagar är successionsordningen (1810), tryckfrihetsförordningen (1949), regeringsformen (1974), yttrandefrihetsgrundlagen (1991).

Europakonventionen (1952)

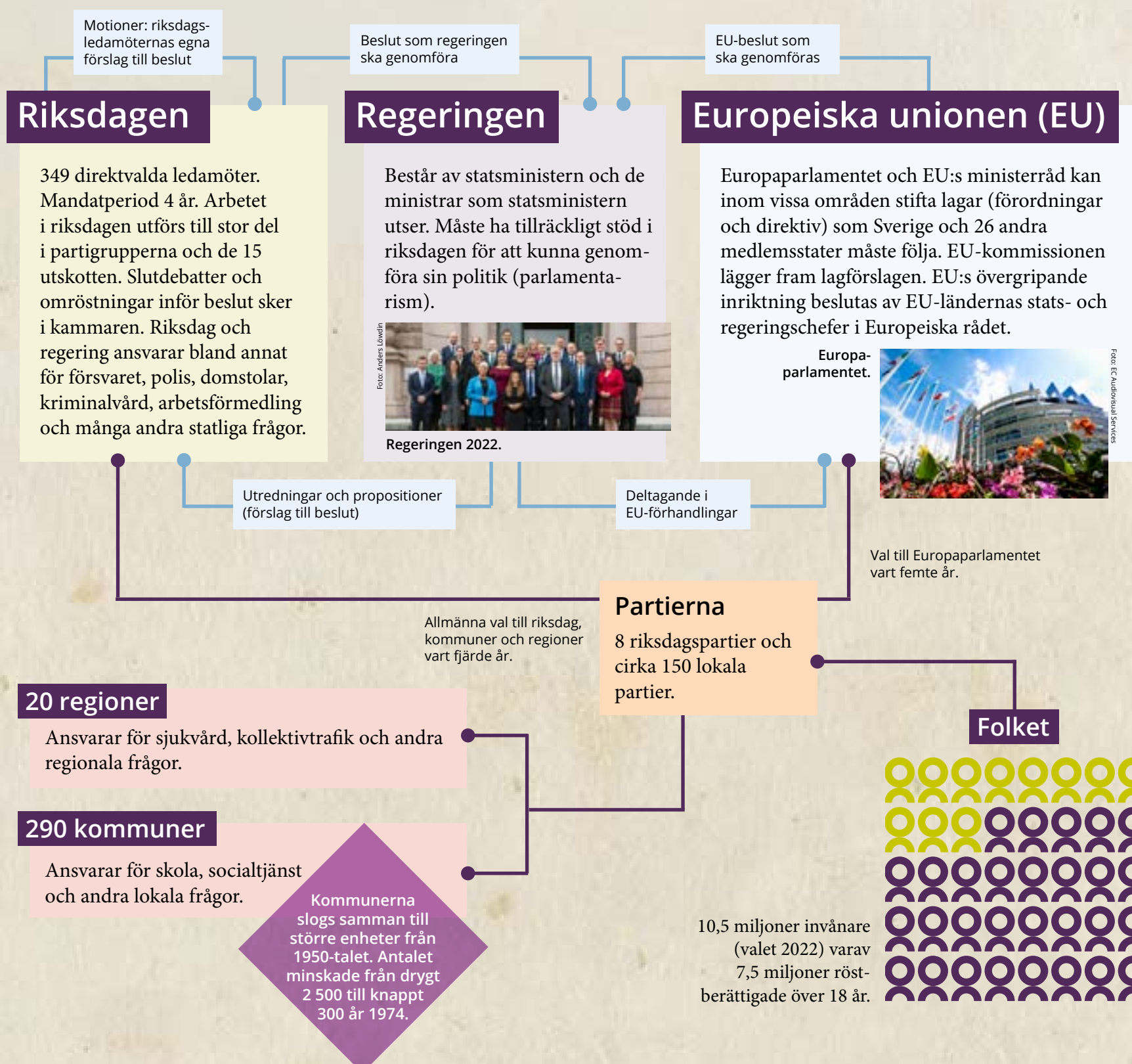
Överenskommelse mellan Sverige och 46 andra europeiska länder som skyddar medborgarnas fri- och rättigheter. Bygger på FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna.

EU-fördrag (1995 och framåt)

Bindande avtal mellan Sverige och Europeiska unionens 26 övriga medlemsländer. Grunden för arbete och lagstiftning inom EU.

Statschefen

Kungen är statschef och representerar Sverige men saknar politisk makt.

(Forts. från sid. 30)

Hur bra är Sveriges demokrati?

Svår fråga, inte sant? Men vi är nästan skyldiga att försöka besvara den, med tanke på alla resurser som samhället satsar på folkstyret. Politiker, tjänstepersoner och väljare lägger massor av tid och pengar på val, debatter, utredningar och omröstningar. Det sker dagligen i EU, riksdagen och i Sveriges 21 regioner och 290 kommuner. Demokratins idéer genomsyrar även skolan, föreningslivet och arbetslivet.

Så, hur ligger vi till? Fungerar folkstyret?

För att kunna besvara frågan måste vi först veta vad som kännetecknar en väl fungerande demokrati. Det är inte helt enkelt att säga. Demokratier kan utformas på så många olika sätt. Se till exempel på USA: de har en vald president med stor verkställande makt, endast två stora partier i kongressen och 50 delstater med rätt att stifta egna lagar. Ett helt annat system än i Sverige, med andra ord. I Schweiz fattar folket regelbundet lokala beslut genom folkomröstningar. Det förekommer sällan i Sverige.

Men trots skillnaderna finns gemensamma drag i Sverige, USA, Schweiz och andra demokratiska stater. Några exempel på egenskaper som bör finnas i väl fungerande demokratier:

Folket ska kunna påverka landets politiska utveckling, exempelvis genom att rösta fram eller avsätta regeringen. Möjligheterna att påverka ska vara jämlika. Alla röster ska ha samma värde och varje medborgare ska ha en likvärdig yttrandefrihet, rätt att demonstrera, bilda föreningar med mera.

Väljarna måste kunna göra underbyggda val. Människor måste ha korrekt information och goda kunskaper för att kunna rösta på ett parti eller alternativ som stämmer med deras egna åsikter och värderingar. Falsk information eller bristande kunskaper hos väljarna kan leda till riktigt dåliga val.

Folket behöver engagera sig. Ju fler som röstar eller på andra sätt deltar i folkstyret, desto bättre. Ett lågt valdeltagande kan leda till beslut som kanske endast en minoritet av folket står bakom.

Uppkopplad ung kamp

Greta Thunberg och Fridays for Future visar att även unga utan rösträtt kan ta ställning, starta nya folkrörelser och påverka samhällsutvecklingen. Nätet och de sociala medierna är numera centrala för alla som vill åstadkomma förändring – men där finns också mängder av hat, hot och falska nyheter.

Greta Thunberg blir fotograferad utanför Riksdagshuset inför ytterligare en demonstration med Fridays for futures.

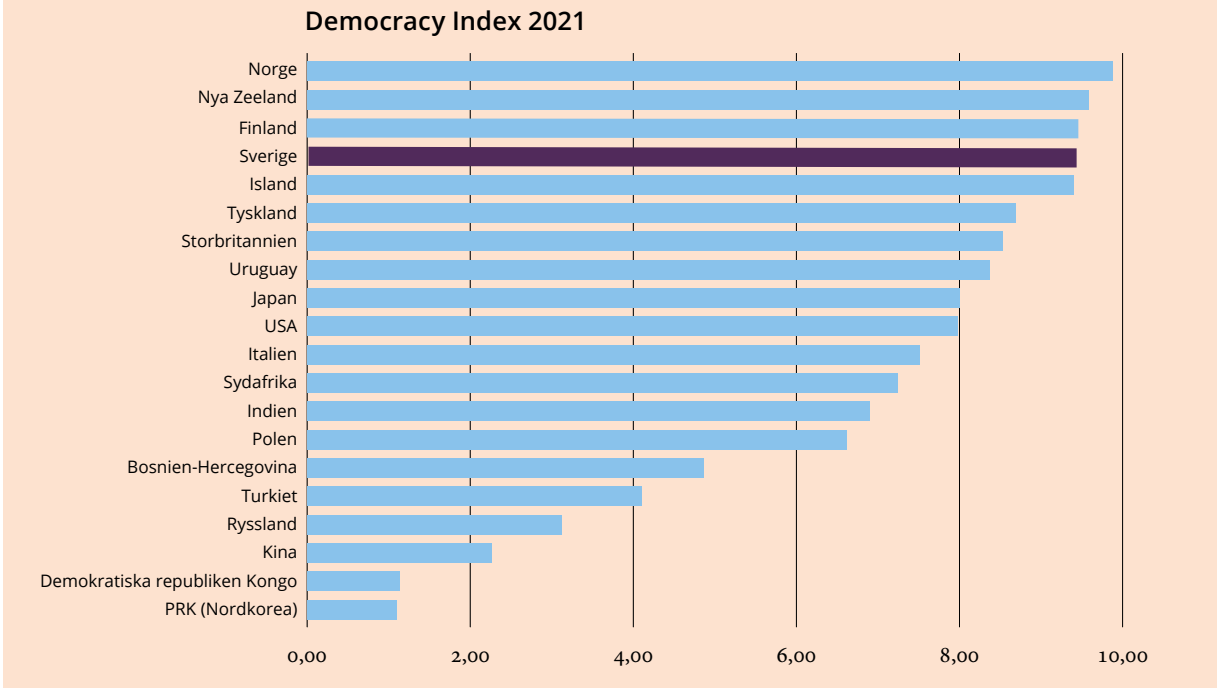
BILDKÄLLA: Claudio Bresciani, TT

Mått på demokrati

Går det att mäta demokrati? Ja, det finns åtminstone forskare som försöker göra det. Ett demokratiindex består av sammanvägda värden på egenskaper (variabler) som kännetecknar demokratiska stater. Forskarna analyserar exempelvis rösträtten, valsystemet, yttrandefriheten, pressfriheten, domstolarna och mycket annat.

Så här placerade sig Sverige vid de senaste mätningarna:

- 1 Liberal democracy Index (V-Dem Institute) 2021
- 2 Freedom in the World (Freedomhouse) 2022 (delad med Finland och Norge)
- 4 Democracy Index 2021 (Economist Intelligence Unit (EIU))
- 3 Electoral Integrity Index 2021

DISKUTERA

Vilka är de största hoten mot Sveriges demokrati? Hur kan vi motverka hotbilderna?

FORSKA

Sök information från olika demokratiindex (se rutan). Jämför Sverige med USA, Sydafrika och Ryssland. Vilka länder rankas högst? Varför är det så?

TÄNK EFTER!

Hur står sig Sverige när det gäller folkets möjligheter att påverka? Gör vi väl underbyggda val, tycker du? Hur kan vi öka folkets engagemang?

LÄS MER

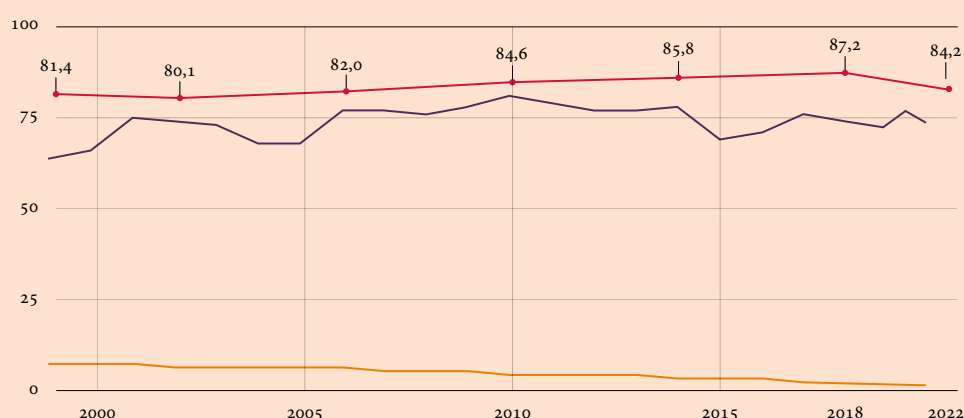
Ladda hem den senaste demokrati rapporten från www.v-dem.net (engelska) och läs forskarnas "Executive Summary".

Hur bra fungerar demokratin i Sverige?

Svenskarna är ganska nöjda med demokratin. Valdeltagandet är högt, men allt färre engagerar sig i de politiska partierna.

- ◆ Nöjd med hur demokratin fungerar i Sverige
- ◆ Valdeltagande riksdagsval
- ◆ Medlem i politiskt parti

KÄLLA: SOM, SCB, Partiernas respektive partisekreterare.

Styrkor och hot

Forskning visar att Sveriges demokrati står stark. Det gäller inte minst folkets möjlighet till politiskt inflytande, väljarnas utbildnings- och kunskapsnivå, politiska intresse och valdeltagande. Dessutom är rättssäkerheten hög, liksom medborgarnas förtroende för att myndigheter och domstolar gör ett bra jobb. Inte bara forskarna är nöjda: de flesta svenskar ger också demokratin höga betyg. Samtidigt finns flera brister och hot. Några exempel:

Extrema politiska rörelser och populister sprider falska nyheter, lögnar och hatfulla budskap. Det försämrar våra möjligheter att göra väl underbyggda val.

Globaliseringen innebär att samhället i allt högre grad påverkas av internationella förhållanden. Riksdagen och andra folkvalda parlament får det svårare att styra över det egna

landets utveckling, när så många viktiga beslut fattas på internationella finansmarknader eller av maktavare i andra stater.

Få medlemmar i partierna innebär att endast cirka 3 procent av folket numera arbetar med att utforma och genomföra de politiska alternativ som väljarna sedan får rösta på (eller "kan rösta på").

Hat och hot mot de förtroendevalda blir vanligare. 20–30 procent av våra valda politiker har upplevt hotfulla situationer eller våld, kopplat till deras uppdrag. Det gör det ännu svårare att få medborgare att ställa upp i valen.

Ökade ekonomiska klyftor gör att vissa lever i överflöd, medan andra har svårt att få ekonomin att gå ihop. Undersökningar från

andra länder visar att fattiga avstår från att rösta – inte av ointresse, utan för att de har gett upp hoppet om att samhället ska hjälpa dem.

Mindre folkstyre, mer marknad och experter: Många menar att privatiseringar och marknadstänkande har tagit över sjukvården, skolan och andra verksamheter som tidigare drevs nästan enbart i offentlig regi. Detta kan riskera att minska folkstyrets kraft. ◆

Framtidens folkstyre

Vad kommer det att stå om vår tids demokrati i framtidens historieböcker? Det vet förstås ingen. Vi har kommit en bit på väg, men den moderna demokratin är fortfarande ung. För att slå de gamla grekerna lär vi behöva såväl uthållighet som mod och uppfinningsrikedom.

Den första kända demokratin skapades i antiken Aten. Det tidiga folkstyret varade bara cirka 185 år (507 f.Kr. – 322 f.Kr.). Systemet hade dessutom stora brister: kvinnorna deltog inte i politiken och det förekom ett utbrett slaveri.

Idag har demokratin utvecklats, inte minst gällande synen på allmän rösträtt och alla individers fri- och rättigheter. Men vi måste hålla ut ytterligare 85 år innan vi slår grekernas gällande rekord. Det finns också frågeställningar kring om och hur demokratin ska utvecklas för att fungera på bästa sätt.

Här nedan ser du några frågor som vi lär behöva fundera på de kommande åren.

Kan demokratin globaliseras?

Demokratin har genom historien visat sig fungera väl på flera nivåer: från gemensamma beslut i den lokala byn, socknen, kommunen och regionen, till nationella parlament som representerar miljontals människor. Numera finns även internationella organisationer som Världsbanken, WTO, FN och EU. Men än finns ingen riktigt handlingskraftig demokratisk organisation som kan lösa gränsöverskridande problem.

Vi måste göra något åt klimatet, krigen, terrorismen, den växande globala ekonomiska ojämlikheten och mycket annat. Men vill vi ha något slags världsregering eller världsomfattande val?

Vad gör vi åt klyftorna?

Rösträtten är lika i alla demokratier, men detsamma gäller inte människors ekonomiska makt. 1 procent av jordens befolkning äger mer än vad övriga 99 procent äger tillsammans. Var ska gränsen gå mellan vad som beslutas genom demokratiska val och vad som beslutas på aktiemarknader och i styrelserum?

En snabbt ökad jämlikhet är inte heller så lätt att åstadkomma. Ska vi tvångsförflytta människor från slumområden? Man kan tycka att de rika bör bidra mer, men är det rätt att ta andra människors egendom? Hur mycket är vi svenskar beredda att ge till länder i social och ekonomisk nöd?

Är demokratin för svag?

Redan i romarriket, för mer än 2000 år sedan, kunde senaten utse en diktator med enväldig makt. Under sex månader fick diktatorn sedan föra krig eller på andra sätt skydda riket mot yttre hot.

Med liknande argument kan regeringar fortfarande öka sina maktbefogenheter: terrorism, pandemier och andra faror kan bli argument för att regeringen ska kunna agera mer självständigt. I några länder har det under senare tid ansetts nödvändigt att tillfälligt överföra mer makt till regeringschefer och presidenter och samtidigt inskränka medborgarnas fri- och rättigheter.

Vi hinner kanske inte diskutera, utreda och rösta när ett dödligt virus slår till. Men vad gör

vi sedan om en "tillfällig" diktator vägrar lämna tillbaka makten?

Folkstyre eller ökat inslag av expertstyre?

Demokratin kräver modiga medborgare. Vi lägger ju beslutsrätten i händerna på våra medmänniskor – i vissa fall även på ovänner och meningsmotståndare. Vi folkomröstar heller inte om exempelvis vaccineringar, domstolsbeslut eller nivån på styrräntan. Sådant får medicinska experter, domare och nationalekonomer sköta.

Vissa har farhågor att demokratin kan skadas om experter och byråkrater i allt högre grad blir inblandade i besluten. Vem bär då ansvaret för den politiska utvecklingen? De folkvalda eller experterna?

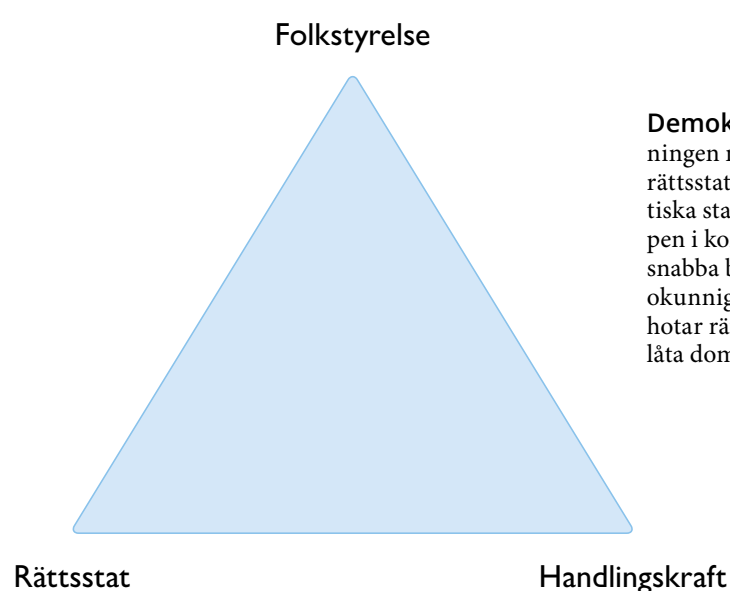
Tillgång till information

I alla tider har samhället varit komplext, och det ställer krav på folket. De måste ha information för att kunna fatta väl underbyggda beslut när de står framför valurnan. Med dagens teknik finns det allt mer information att tillgå och allt fler möjligheter att påverka. Det är i grunden positivt, men det reser också frågan om vad som är saklig information och hur den ska nå till alla?

BILDKÄLLA:
Tomas Oneborg, TT

DISKUTERA Vilka är era bästa förslag för att stärka demokratin?	FORSKA Sök på "demokratisk innovation" eller "democratic innovation". Definiera begreppet och skriv en rapport om intressanta exempel.
TÄNK EFTER Hur kommer demokratin att fungera när du är gammal? Kommer folkstyret att finnas kvar? Vilka förändringar kan vi förvänta oss under de kommande decennierna?	LÄS MER Läs mer om framtidens demokrati på webbplatsen vardemokrati.se/rapporter. Där hittar du poddar, artiklar, rapporter och TV- och radioprogram.

Demokratin triangelndrama visar spänningen mellan folkstyret, handlingskraften och rättsstaten. Folket ska ju bestämma i demokratiska stater – men ibland hamnar den principen i konflikt med krav på handlingskraft och snabba beslut. Folket kan ju dessutom fatta okunniga eller direkt orättvisa beslut, som hotar rättssäkerheten. Det är kanske bättre att låta domare, forskare och experter bestämma?

BILDKÄLLA:
Anders Wiklund, TT

Våren 2020 drabbades Sverige och världen av en ny pandemi. Under krisen väcktes frågan: är det experterna eller politikerna som styr Sverige? Och vem bär ansvaret om något går fel? I förgrunden syns Folkhälsomyndighetens statsepidemiolog Anders Tegnell under en presskonferens.

Hur kan demokratin utvecklas?

Demokratin är förstås inte ett felfritt styrelseskick. Tvärtom så visar historien att folkstyret alltid har brottats med problem och svagheter. Men som tur är kan styrelseskick ändras och förbättras. Här nedan ser du några idéer och tankar om hur demokratin skulle kunna utvecklas i framtiden. Vad tror du? Kan de leda till förbättringar av folkstyret?

Medborgarbudget: Bjud in alla intresserade medborgare och låt dem tillsammans planera hur skattepengarna ska användas!

Sänkt rösträttsålder: Låt även ungdomar rösta. Kanske även barn? Varför inte?

Digitala folkomröstningar: Om folket verkligen ska styra, så kan vi väl få rösta om många frågor via våra mobiler och datorer?

Förnya partierna: Hittills har demokratin aldrig fungerat utan ett representativt flerpartisystem – men partierna måste hitta nya arbetsformer, som får fler människor att engagera sig!

Nya omröstningsmetoder: Kanske borde vi satsa mer på personval? Eller ska varje väljare få tio röster var, som sedan kan fördelas på flera olika partier?

Läs gärna mer om folkstyrets utmaningar och möjligheter i antologin "Demokratin framtid" som finns att ladda ned på www.riksdagen.se. ♦

Fira demokratin
med oss!

Med oss!

Demokratin står aldrig
 stilla är ett studiematerial
 framtaget i samband
 med att riksdagen firade
 hundra år av demokrati
 under mandatperioden
 2018–2022. Magasinet
 riktar sig främst till
 gymnasieelever och
 vuxenstuderande. Men
 kan naturligtvis användas
 som fördjupningsmaterial
 för yngre elever.
 På www.riksdagen.se
 finns en lärarhandledning
 med fler frågor och
 övningar

